

SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı 4, 2025, 30-52

E-ISSN: 3023-5529

Araştırma Makalesi / Research Article

**YIĞIN KÜLTÜRÜ KURAMI İLE GÖBEK ATAN ETHEM DEDE
ÖRNEKLEMİNDE HALK HAYATINDA KÜLTÜREL TEMATİK SEYİR**

**CULTURAL THEMATIC TRAJECTORY IN FOLK LIFE IN THE EXAMPLE OF GÖBEK
ATAN ETHEM DEDE WITH THE THEORY OF MASS CULTURE**

Sacide ÇOBANOĞLU

Dr., Bağımsız Araştırmacı

sacidecobanoglu01@gmail.com

ID 0000- 0002-5204-4270

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi:

20.04.2025

Kabul Tarihi:

02.06.2025

Yayın Tarihi:

30.06.2025

**Anahtar
Kelimeler**

Yığın kültürü
kuramı
Göbek Atan
Ethem Dede
Halk hayatı
Kültürel tema
Kültürel tematik
seyir

Keywords

Mass culture
theory
Göbek Atan
Ethem Dede
Folk life
Cultural theme
Cultural
thematic course

Çağımızda yaşanan Toplum 5.0 (Süper Akıllı Toplum) biçimi, sahip olduğu yüksek teknolojiyle hayatımıza birçok olumlu katkıda bulunmakta fakat bu olumlu katkı oranınca yığın kültürünün ezici etkisine maruz kalmamıza neden olmaktadır. Bu noktada yığın kültürü kuramıyla yapılacak incelemelere büyük ihtiyaç vardır. Dünyada yığın kültürünün ezici etkilerini azaltmak amacıyla birçok çalışma yapılmaktadır fakat Türk halk biliminde kuram dâhilinde konuya dair çalışmalar neredeyse yok gibidir. Kırsal halk geleneği girdisi ve ulusal paket çıktısı cümlesiyle ifade edebileceğimiz yığın kültürü kuramı bağlamında; halk hayatındaki (folk life) kültürel zenginliğimizin kültürel tematik seyrini ortaya koyan çalışmaların yapılması gereklilik arz etmektedir. Yığın kültürü kuramıyla Göbek Atan Ethem Dede örnekleminde, halk hayatında, evliya kültürünün kültürel tematik seyrini incelediğimiz bu çalışmada; 1992, 2019 ve 2024 yıllarında Göbek Atan Ethem Dede konulu alan araştırması, Facebook yorumları, televizyon programları ve Youtube videolarından yola çıkılarak yapılan mukayeseye söz konusu yıllar arasında medyanın etkisiyle husule gelen algı farklılığı ve yığın kültürünün etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın amacı, yığın kültürü kuramı ile yapılacak çalışmaların önemine vurgu yapmak ve bu anlamda örnek teşkil edecek bir çalışma ortaya koymaktır.

The Society 5.0 (Super Smart Society) of our age makes many positive contributions to our lives with its high technology, but in proportion to this positive contribution, it causes us to be exposed to the over whelming influence of mass culture. This effect will be even more intense in the metaverse, the new online life style that we will be moving to in the near future. At this point, there is a great need for studies to be conducted with the theory of mass culture. Many studies are being carried out in the world to reduce the over whelming effects of mass culture, but in Turkish folklore, studies on the subject with in the theory are almost non-existent. In the context of the mass culture theory, which we can express with the sentence of rural folk tradition in put and national package output; It is a necessity to carry out studies that structure our cultural richness through socio-cultural codes and in accordance with cultural ergonomics and reveal cultural thematic courses. In this study, in which we discuss the cultural thematic course of the changing perception of the cult of the saint in folk life and the ritual dance performed in the maqam in the example of Göbek Atan Ethem Dede with the theory of mass culture, we tried to determine the difference in perception and the effect of mass culture caused by the influence of the media between the years in question with the comparison made based on field research, Facebook comments, television programs and Youtube videos on Göbek Atan Ethem Dede in 1992, 2019 and 2024. The aim of our study is to emphasize the importance of the studies to be carried out with the mass culture theory and to put forward an exemplary study in this sense.

Atıf/Cite as: Çobanoğlu, S. (2025). Yığın kültürü kuramı ile göbek atan Ethem Dede örnekleminde halk hayatında kültürel tematik seyir. SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 4, 30-52.

© 2025 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü. Her hakkı saklıdır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Hacı Bektaş Veli Research and Application Institute. All rights reserved.

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca kültürel kimlik geleneklere aktarılmış ve her tarihî dönemde, dönemin şartlarına göre bir toplum biçimi yaşanmıştır. Bu toplum biçimleri, Toplum 1.0 (Avcı-Toplayıcı Toplum), Toplum 2.0 (Tarım Toplumu), Toplum 3.0 (Sanayi Toplumu), Toplum 4.0 (Bilgi Toplumu) olarak adlandırılmaktadır. 21. yüzyılda insansız teknolojilerin hâkimiyetindeki günümüz toplum biçimine de Toplum 5.0 (Süper Akıllı Toplum) biçimi adı verilmektedir (Çobanoğlu, 2023, s. 25-46). 20. yüzyılda Toplum 4.0 (Bilgi Toplumu) dönemi radyo, televizyon, sinema, basın yayın gibi unsurların insan yaşamına dâhil olduğu bir dönemdir ve bu kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaştırılan kültüre *yığın kültürü* adı verilmektedir. Günümüzde, yığın kültürünün diğer bir söyleyişle kitle kültürünün olumsuz ya da olumlu etkilerini farklı toplumsal olaylarda izlemek mümkündür. Bilim dünyasında, yığın kültürü kuramıyla birçok çalışma yapılmaktadır; fakat buna rağmen ülkemizde halkbilimi alanında yığın kültürü kuramıyla yapılmış müstakil bir çalışma neredeyse yok gibidir. Dünyada, kuram dâhilinde yapılan çalışmalar, her ülkenin kendi kültürel teması doğrultusunda ele alınmakta ve ülkenin yararına yönelik olarak yapılmaktadır. Kapitalizmin ve teknolojik gelişmelerin getirisiyle internet üzerinden insanların beğenilerine sunulan ve anında milyonlarca kişiye ulaşan özendirme, imrendirme, örnek gösterme, rol model oluşturma ve en önemlisi kazanç sağlama amaçlı paylaşımlar, paylaşılan ve paylaşım ile ilgilenen tarafından kültürel temaya diğer bir söyleyişle duygu kültürüne bağlı olarak algılanmakta buna göre şekillenmektedir (Çobanoğlu, 2024a, s. 185-187).

Günümüzde, değiştirici/dönüştürücü etkisinin yoğun bir şekilde yaşandığı yığın kültürünün ilk etkileri, 1960'lı yıllarda görülmeye başlamıştır. 1960'lı yıllardan sonra değişen zaman, değişen fikirler, değişen toplumsal kabuller yanı sıra gelişen teknoloji, gelişen iletişim sistemleri gibi birçok aktif yan etken ve bağımlı/bağımsız birçok değişkenin oynadığı farklı rollerle kültürel temanın seyri de yığın kültürüne bağlı olarak birtakım değişiklik göstermiştir. Bu anlamda kültürümüzün ayrıcalıklı öğelerinden biri olan evliya kültüründe yığın kültürü etkisinin bariz varlığını ve kültürel temadaki değişimi görmek mümkündür. İşte bu noktada hâkim olan duygunun, kültürel temanın ve kültürel tema üzerinde yükselen ya da yükselemeyen yığın kültürünün halkbilimciler tarafından ele alınması ve halkbilimsel bakış açısıyla, sosyo-kültürel bağlamıyla olumlu/olumsuz yönlerinin incelenmesi, kültürel tematik seyrin bir bütün olarak ortaya konması gerekmektedir.

Yığın kültürü kuramıyla Göbek Atan Ethem Dede örnekleminde, halk hayatında, evliya kültü kültürel temasında değişen algıyı ve söz konusu algının kültürel tematik seyrini incelediğimiz bu çalışmada; 1992 yılında Göbek Atan Ethem Dede konulu alan araştırılması, 2019 yılında Facebook yorumları ve 2024 yılı Youtube videoları, televizyon programlarından yola çıkılarak yapılan mukayeseyle söz konusu yıllar arasında medyanın etkisiyle husule gelen algı farklılığı ortaya konulmaya, yığın kültürünün etkisi ve kültürel tematik seyrin aşamaları tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışma; “1992 Yılında Göbek Atan Ethem Dede ve Makamı”, “2019 Yılında Göbek Atan Ethem Dede ve Makamı”, “2024 Yılında Göbek Atan Ethem Dede ve Makamı” olmak üzere üç ana başlık ve ana başlıklar altında yer alan alt başlıklardan oluşmaktadır. Bu noktada, öncelikle yığın kültürünün tanım ve kapsamına yer vermek konunun kavranması bakımından önem teşkil etmektedir.

1. Yığın Kültürü Kuramı

20. yüzyılda kentsel, teknolojik, seri üretim ve seri tüketim kültürü ile kırsal, köylü kültürü arasında savaş sürmektedir. Endüstriyel uygarlığın geleneği yok ettiği yönündeki kaygılar devam etmektedir. Halkbilimciler, yeni bir aydınlanma ile 1960'larda yığın ve halk kültürlerini yeniden yorumlamışlardır. Karşıtlıklar yerine iç içe geçme olgusunu görmüşler ve bu olguyu incelemeye başlamışlardır. Bu dönemde, etnik ve kırsal halk, kentlere akın etmeye başlamış ve kentsel tempoya uyum sağlamaya çalışmışlardır. Orta sınıflar, kent merkezinden uzaklaşmışlar varoşlara kaçmışlar, gettolar oluşturmuşlar kent giderek farklı halk topluluklarının yığını hâline gelmiştir. Televizyon, sinema filmleri, bant kayıtları, radyo gibi toplu iletişim araçları, halk temalarını ve formüllerini tüm türleri kapsayacak şekilde içine almakta başka bir ifadeyle adeta

yutmakta ve kültürel geri bildirim olarak dev izleyici kitlesine sunmaktadır. Bu konuda ilk araştırma Indiana Üniversitesi'nde bir doktor adayı olan Tom Burns tarafından 1969 yılında yapılmıştır. Araştırmacı, televizyon programlarındaki halkbilimsel temaları araştırmış ve televizyon programlarında kullanılan halkbilimsel temayı çözümlemek için bir bileşen tablosu taslağını hazırlamıştır. Buna göre geleneksel bir halkbilimi temasını “metin, temsil stili, durum ve izleyici” olmak üzere dört ana bileşene ayırmış ve halkbilimsel temaların yığın kültürü üzerindeki etkilerini incelemiştir (Çobanoğlu, 2024, s. 259-260).

Bu konuda yapılan bir başka çalışma, Roger Abrahams'ın 1964 yılında ilk baskısını, 1970 yılında genişleterek ikinci baskısını yayınladığı *Balta Girmemiş Ormanların En Dibinde* adlı çalışmadır. Abrahams bu çalışmada, Philadelphia yöresindeki zencilerin halk şarkılarındaki halkbilimsel temaların öykülendirme bilgisini değerlendirmiştir. Zenci sözlü geleneğinde çok kurnaz bir tavşan olan zenci köle Br'er Rabbit'in aklı sayesinde kendisinden çok daha büyük, çok daha güçlü olan Br'er Fox'u alt ettiğini konu alan hikâyelerin, şarkıların zaman içinde ırkçılık ve kültürel stereo tipleştirme sonucu kuzey kentsel zenci repertuarında nasıl şekil değiştirdiğini ve bir kahramandan olan Br'er Rabbit'in kötü bir adama nasıl dönüştüğünü incelemiştir. Abraham, bu çalışmasıyla getto yaşamının kaba konuşma ve saldırgan stiline uygun olarak değişim gösteren kuzey kentsel zenci repertuarına açıklık getirmektedir. 1960'lı yıllarda yapılan çalışmalara Charles Keilin'in 1966 yılında yayınladığı *Urban Blues* adlı araştırması, Marshall McLuhan'ın sözlü-ışitsel kültürün kitaplar yoluyla yazılı kültüre aktarımı konulu çalışması ve Linda Dégh'in, Doğu Şikago'daki Macar çelik işçileri ve aileleriyle ilgili alan araştırması verilebilir (Çobanoğlu, 2024, s. 260).

Hannah Arendt, 1960 yılında *Amerikan Sanat ve Bilim Akademisi (American Academy of Arts & Sciences)*'nin *Mass Culture and Mass Media (Kitle Kültürü ve Kitle İletişim Araçları)* konulu sayısında yayınladığı *Toplum ve Kültür (Society and Culture)* başlıklı makalesinde, konuyu farklı bir bakış açısıyla ele almaktadır. Arendt, yığın kültürünün gelecekte de bizimle birlikte olacağını bu sebeple söz konusu kültürün sadece olumsuz yönlerini değil olumlu yönlerini de keşfetmek gerektiğini söylemektedir. Mevzunun derinliklerine inmek gerektiğini belki de konunun irdelenmesine ben merkeziliğin göze çarpmaya başladığı Jean-Jacques Rousseau'dan bu yana kendine yabancılaşan, dünyaya yabancılaşan insanın ilk kez sayısal olarak kitle sorunu yaşamadığı dönemlere bakmak gerektiğini söylemektedir. Jean-Jacques Rousseau ve 18. yüzyılda John Stuart Mill gibi filozoflar tarafından tanımlanmış ve aslında keşfedilmiş olan “gerçekte topluma karşı açık bir isyan içinde bulan halk grupları” bir anlamda yığın kültürünün alt katmanlarını, temellerini oluşturmaktaydı. Bireycilik, ona eşlik eden “duyarlılık ve mahremiyet” ve “bireyin tam gelişimi için ihtiyaç duyduğu atmosfer olarak mahremiyetin keşfi” özellikle Orta Avrupa'da, toplumun henüz kitlesel bir olgu olmadığı dönemlerde hala kendisini “iyi toplum”, “eğitilmiş ve kültürlü toplum” olarak tanımlamaktaydı. Hepimizin 19. ve 20. yüzyıl romanlarından bildiğimiz gibi “yalnızca karşı çıkmaya çalıştığı toplumun bir parçası” olarak anlaşılabilecek modern ve artık o kadar da modern olmayan bireyi, işte bu arka plana dayanarak anlamalıyız. Mesele şu ki yığın kültürünün içinde geçmişin mimarisinin, resminin, müziğinin, edebiyatının ölümsüz eserleri “arıtılma” nesnesi hâline getirilmiş ve eser, kendisine yakıştırılan bu statüye kavuştuktan sonra en önemli ve temel nitelikliği olan okuyucuyu kavrayıp harekete geçirme özelliğini kaybetmiştir (1960, s. 279-281).

Kültür kelimesi tam da mükemmellik arayışını ifade ettiği için şüpheli hâle gelmiştir. Yığın kültürü, kültür değil eğlence istemektedir. Eğlence endüstrisinin sunduğu ürünler de tıpkı diğer tüketim ürünleri gibi toplum tarafından tüketilmektedir. Eğlence için ihtiyaç duyulan ürünler, ekmek ve et kadar gerekli olmasa da toplumun yaşam sürecine hizmet etmektedir. Deyim yerindeyse boş zaman geçirmeye hizmet etmektedir oysa kısa süreliğine boşalan boş zaman, tam anlamıyla, boş zaman değildir. İşte bu duruma *yığın kültürü* denilebilir; destekçileri ne kitleler ne de onları eğlendiren kişilerdir. Kitleleri bir zamanlar gerçek bir kültür nesnesi olan şeylerle eğlendirmeye çalışanlar, onları *Hamlet*'in *My Fair Lady* kadar eğlenceli ve aynı zamanda eğitici olabileceğine ikna etmeye çalışanlar tabi ki bu eğlenmek isteyen grubun dışındadırlar. Kitlesel eğitimin en büyük tehlikesi kesinlikle çok eğlenceli olabilmesidir (Arendt, 1960, s. 281-284).

Öte yandan yığın kültürü, yalnızca tüketim için ürettiği sürece bağımsız var oluşa sahip, kamusal bir dünyevi alana ihtiyaç duymayan bir toplumda ortaya çıkar. Başka bir deyişle bir tüketim toplumu dünyaya ve ona ait olan şeylere nasıl bakacağını bilmez. Toplumun bu sadece nesnelere yönelik temel tutumu, dokunduğu her şeyi mahveder. Kültürün aslında bakım yapmak, korumak ve yetiştirmek gibi anlamlara geldiğini hatırlarsak o zaman hiç abartmadan tüketime takıntılı bir toplumun aynı zamanda “kültürlü olamayacağını” söyleyebiliriz. Ancak tüm farklılıklarına rağmen hem kültürde hem de yığın kültürü toplumunda, iki kültür karşıtı süreçte ortak olan bir şey, bir nokta mevcut: Bugünün ya da geçmişin ürettiği tüm dünyevi nesnelerin ancak “toplumsal” hâle geldiğinde, toplumla ilişkilendirildiğinde ve yalnızca işlevsel yönleriyle görüldüğünde ortaya çıkıyor olmaları. Hem toplumda hem de yığın kültürü toplumunda meydana gelen dünyanın işlevselleşmesi, dünyayı güzellikten olduğu kadar kültürden de yoksun bırakmaktadır. O zaman yeni bir kültür üretelim... (Arendt, 1960, s. 286).

1960’larda yığın kültürü üzerine yapılan çalışmalar, yeni bir kültürün oluşumuna dikkat çeken ve bu oluşum karşısında nasıl davranılması gerektiği konusunda fikirler ileri sürülen çalışmalardır. 2000’li yıllara gelindiğinde yığın kültürünün sağladığı başarı (!) olumsuz anlamıyla bütün toplum katmanlarında kendini göstermiş ve kültür bilimcilerin kesinlikle mercek altına yatırılması gereken bir konu olduğuna dair ortak hareket etmelerini gerekli kılmıştır.

2016 yılında, Patrick Brantlinger’in *Ekmeğe ve Sirkler (Bread and Circuses)* adlı kitabında *Toplumsal Çürüme Olarak Kitle Kültürü Teorileri (Theories of Mass Culture as Social Decay)* bölümünde, *Endüstri Sonrası Topluma Doğru (Toward Post-Industrial Society)* alt başlığında, konu ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmektedir (1960, s. 278): Endüstri sonrası toplumda, çoğu zaman kültürel yenilikler yaratan eğilimler sıklıkla görülmektedir. Fakat günümüzde yaşanan kültürel yenilikler, kapsamından çok öte nitekim kitlesel okuryazarlık çağının eşiğinde olduğumuz görülmüyor. Yaşananları *kültürün barbarlaştırılması* olarak tanımlamak ve insanlığın “mağara adamı günleri”ne dönüşünü yaşamakta olduğunu söylemek, hiç de abartılmış olmasa gerek. Bu garip ortamda *söylem, yazılı metin ve baskı* konusunda kesinlikle geriye doğru bir hareket var ve adeta mağara hayatının ilk kaba kariyerine gitmek, adeta ergenlikten çocukluğa geri gitmek gibi... Okuryazarlığın ve bilginin yeni oluşan burjuva kesime yayılması, kamusal ve kentsel endüstriyel kitlelere intibak edemediği bu durumu kültürel çürümenin belirtisi olarak kabul etmek daha doğru görünüyor. Bu durumda kültürel potansiyelini takdir edemediği herhangi bir yenilik en irrasyonel hâliyle klasisizm, gerici ve yozlaşmış olarak kınanıyor. 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan yığın kültürü ve sanayileşmiş toplumlardaki çelişkiler, günümüzde TV kanallarında yankı buluyor. Mütevazı bir benzetmeyle *Roma sirklerini* andırır vaziyette... Geçmişin Roma sirki veya günümüzün TV’si her ikisi de izleyenlerine derin bir anlatım yerine anlık/görsel bir deneyim sunuyor. Her ikisi de katılımcı olmayan izleyicilerin, izledikleri şeyler karşısında tıpkı yukarıdan süratle yere inerek bir kütleye çarpmış gibi etkilenmesini sağlıyor. Katılımcı olmayan izleyiciler, TV’de gördükleri yanlış deneyimleri doğru kabul etmeye, seks ve şiddet içerikli zararlı yayınları izleyerek bunları normalleştirmeye/içselleştirmeye başlıyor ve tıpkı Roma’daki sirklerde ya da arenalarda görülen sado-mazoşistlere hitap eden içgüdüsel tepkileri izleyerek yaşamda bunların var olduklarına ikna oluyorlar.

Modern kitle kültüründe yaşanan gerileme ve çöküş tanımlanması, zor bir boyuta ulaşmıştır (Brantlinger, 2016, s. 279); bir kitle ortamının yapısı tıpkı TV’nin açıkça tarihi şekillendirdiği gibi şekillendirilmektedir. Aslında burada şekillendirilen tarihsel kaderciliğe boyun eğmektir. Medyanın mevcut kurumsal düzenlemelerinin böyle olduğuna inanıyorum, yekpare ve değişimine erişilmeyecek kadar sağlamlaştırılmış bir kadercilik bu. Bu teorik çıkmazlar konusunda Raymond Williams, ortak bir kültür yaratılması fikri ya da ideali üzerinde ısrarla durmuştu. Williams *Televizyonda Teknoloji ve Kültürel Form (1974)* adlı çalışmasında “teknolojinin dünyamızı değiştirdiği, teknoloji aracılığıyla dünyamızı değiştirdiğimiz” düşüncesini ileri sürmüştür. Her ne kadar teknoloji insan yapımı olsa da televizyon yapımcılarının birçok sosyal kalıbın büyük karmaşıklığı ve inatçılığıyla her zaman her şeyi tersine çevirmeyi amaçlar bir hâlleri vardır. Kültürel formlar ve alternatiflerden oluşan değerli insan stoğu, makinelerle yok edilmekte,

potansiyel kolektif zekâmız, estetik tahminlerimiz sömürücü kullanıma sürülmekte ve kitle iletişimimiz bir azınlığa bağlı hâlde gelmektedir.

Williams Mc Luhanizm ise televizyonda mevcut dünyanın medya adamları tarafından memnuniyetle karşılanan bir ideoloji olarak kurumların farklı şekilde ifade edildiğini, avangard teorisinin parlaklığının en kaba şekliyle verildiğini, bütün biçimci geleneklerde olduğu gibi medyada da hiçbir zaman gerçek anlamda uygulama yapılmadığını, yalnızca topluma bir psikik ayarlama yapıldığını söylemektedir. Tüm medya operasyonları aslında toplumsallıktan arındırılmıştır. Medya sayesinde yeniden bir “kabileleşme” sürecine girdiğimizi, “elektronik çağın küresel köyü”nde yaşamaya başladığımızı netlikle ifade edebilirim. Elektronik ortamın yaygınlaştığı dönemde gözlemlenebilir sosyal duruma, eğilimlere tam anlamıyla medya egemen olmuştur. Hizmet endüstrilerinin hâkim olduğu bir ekonomide, kitle iletişim araçlarının teknolojik doğasındaki ütöpik vaatler uygarlık sürecinin tersine çevrilmesidir, bir anlamda toplumsal çöküşü ifade eden bu durum ancak demokratik bir kontrole ve sistemin yeniden yapılandırılmasıyla engellenebilir (Brantlinger, 2016, s. 81).

2. Halk Felsefesi (Folk Philosophy) Halk Hayatı (Folk Life) ve Kültürel Tema (Cultural Theme)

1960’lardan günümüze medya aracılığıyla husule getirilen yığın kültürü, her alanda yıkıcı bir güç elde etmiştir. Bu anlamda Göbek Atan Ethem Dede’nin mezarının değişen halk hayatından ve yığın kültürünün yıkıcı etkisinden nasibini almış evliya makamlarından biri olduğu söylenebilir. Bütün toplumların mitolojik arka planları, tarihi alt yapıları, gelenek, göreneklerinden oluşan kendilerine özgü bir düşünce biçimi, bir hayatı algılayış ve yorumlayış tarzı vardır. Bu algı, en eski arkaik dönemler itibarıyla oluşmaya başlar, teknolojinin gelişimiyle eşgüdümlü olarak yaşam içinde değişim gösterir, evrilir. Yeni yaşam şekillerine göre toplumsal kabullerle, normlarla günümüze taşınır ve belli başlı davranış kalıpları haline gelir. Toplamların kendine özgü etik anlayışlarıyla temellendirilen bu yapılanmaya *halk felsefesi (folk philosophy)* adı verilmektedir. Bu anlamda Türk halk felsefesini şöyle tanımlamaktayız: *Türk halk felsefesi (folk philosophy)*, Türk kültüründe, kültürün üretilmeye başlandığı uzak geçmişten itibaren kolektif olarak ortaya konan folklor ürünleri, bireysel olarak ortaya konan edebi ürünler; toplumun doğaya karşı yaşama savaşı vererek kendini inşa ederken tecrübe ettiği, halk bilgisi çatısı altında çeşitlenen halk hekimliği, halk ekonomisi, halk mimarisi, halk takvimi, halk matematiği, halk mutfağı alanlarında; mitolojik arka plana, tarihî alt yapıya, yaşanan coğrafyaya bağlı olarak üretilmiş ve etik anlayış çerçevesinde halk fikirleriyle yapılandırılmış dünya görüşüdür (Çobanoğlu, 2024a, s. 13).

Halk hayatı (folk life), halk felsefesinin yapılanmasında bir bağlama ihtiyaç vardır. Söz konusu felsefenin yapılanmasında bağlam görevi üstlenen yapı, *halk hayatıdır (folk life)*. Halk hayatı, halk felsefesinin yapılanmasında bağlam görevi üstlenmekte; halk felsefesi, sosyal normların ve etik anlayışın oluşmasında bağlam görevi üstlenmektedir. Bu uzun soluklu oluşumu şu şekilde ifade edebiliriz (Çobanoğlu, 2024b, s. 58).

Halkbilimi sahasında (Çobanoğlu, 2024, s. 503), 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren yeni teorik yapılanmalar yaşanmıştır. Bu yapılanmaların neticelerinden biri de *Uygulamalı Halkbilimi (Applied Folklore)* olarak adlandırılan bir alt disiplinin veya branşın ortaya çıkmasıdır. 20. yüzyılın başlarında dikkat çekmeye başlayan halk hayatı çalışmaları, halk kültürü kavramı kapsamında uygulamalı halkbilimi çalışmalarıyla bütüncüllüğe ulaşılmış ve hem teori olarak hem de pratik olarak birbirini tamamlayan çalışmalar olarak şekillenmişlerdir.

J. Geraint Jenkins, 1960 yılında yayınladığı *Field-Work and Documentation in Folklife Studies (Halk hayatı Araştırmalarında Saba Çalışması ve Belgeleme)* adlı çalışmasında, halk hayatının tanımını, “yüksek derecede sanayileşmeden nispeten etkilenmeyen toplulukların ve ulusların yaşam tarzlarına ilişkin çalışmalar” (Peate, 1959, s. 97) şeklinde aktarmakta ve halk hayatının çalışma alanını, sıradan insanların yaşamını yakından ilgilendiren her şey olduğunu belirlemektedir. Jenkins (1960, s. 259), halk hayatı araştırmalarında amaçlananın, insanların zihinlerinde neler olduğunu, bunları konuşmalara nasıl döküldüğünü, insanların evlerinde, tarlalarında, atölyelerinde ve boş zaman aktivitelerinde neler yaptıklarını inceleyerek günlük hayatlarına ışık tutmaya çalışmak ve çoğu tarihçi için “hiç önemi olmayacak kadar açık, fazla sıradan ve yakın” görünen materyalleri araştırarak “sıradan insanların dünyasının anahtarını aramak” olduğunu söylemektedir. Halk hayatı çalışmalarının köylü kültürü olarak adlandırılabilir bir çalışma olmadığını dile getiren Jenkins, halk hayatı araştırmacıları için bir çiftlik hayatını araştırmanın bir malikâne hayatını araştırmak kadar ilginç olduğunu söylemekte yanı sıra halkın günlük yaşamını etkilemediği sürece siyasi krizlerin, diplomatik entrikaların ve ünlü şahısların hayatlarının, halk hayatı araştırmalarının konusu olmadığını dile getirmektedir. Sözlerini Esdras’ın cümleleriyle tamamlayarak “Yüksek şeylere merakım var ama ben, her gün yanımdan geçen insanları ve onların sıradan hayatlarını merak ediyorum” alıntısını yapmaktadır (Çobanoğlu, 2024c, s. 305).

Kültürel Tema (cultural theme), Halk hayatı çalışmalarında incelenen her kültürel olgunun altında bir *kültürel tema (cultural theme)* yer alır. Bir toplumun halk felsefesini oluşturan unsurlarında egemen olan duyguyu, duygu kültürünü ifade eden, ait olduğu toplumun özellikleriyle husule getirilmiş, tamamen onu tanımlayan alt yapının duygusal yönü durumundadır. Bu bağlamda kadim kültürümüzde yer alan ayrıcalıklı öğelerin birçoğu, kapitalizmin acı sonuçlarından biri olan yığın kültürünün ezici gücü, değiştirici/dönüştürücü etkisi altında kalmakta bağlı olduğu kültürlerden süratle uzaklaşmaktadır. Bu olumsuz durumun engellenmesi ancak yeni nesil çevrim içi yaşamları geleneksel yapıyla eşgüdümlü olarak uyumlaştırılması amacını taşıyan kültürel temanın (duygu kültürü) ön planda tutulduğu çalışmaların yapılmasıyla mümkün olabilir.

Türk halk felsefesinde atalar kültü, kadim kültür öğelerinden biri olarak uzak geçmişten bugüne devamlılık arz eden kültürlerden biridir. Halk hayatında (folk life), bu kültürün örneklediği en önemli uygulamalar evliya türbelerinin, mekânlarının ziyaret edilmesidir. Evliya makamlarında evliya kültürle şekillenen kültürel temanın (cultural theme) bariz egemenliği, farklı ritüeller ve uygulamalarla kendini göstermektedir. Halkın saygı duyduğu, hürmet ettiği, güvendiği, değer verdiği ve çok sevdiği bir din ulusu vasıtasıyla onun Allah katındaki özel yerine, konumuna duydukları sarsılmaz inancı “yüzü suyu hürmetine” cümlesiyle ifade ederek söz konusu mekânda, dilek ve isteklerini Allah’tan talep ettikleri evliya ziyaretleri beraberinde gerçekleştirilen ritüeller ve ziyaret merkezli anlatılar, halk hayatının ayrılmaz parçalarıdır. Bu anlamda halk hayatının ayrılmaz parçalarından biri olarak evliya kültü kültürel teması kapsamında gerçekleştirilen etik eylemlerden biri Bursa şehrinde, bir evliya olarak tanınan Göbek Atan Ethem Dede’nin mezar ziyaretleridir.

3. 1992 Yılında Göbek Atan Ethem Dede ve Makamı

Bursa, gerek kadim uygarlıklara beşiklik etmesi gerekse Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapması bakımından köklü bir tarihe sahip olan Türkiye’nin altıncı büyük şehridir. Şehrin Osmanlı İmparatorluğu döneminde taşıdığı stratejik önem; şehrin kaleler, hisarlar, camiler, türbeler gibi çok sayıda tarihi esere sahip olmasında etkilidir. Somuncu Baba, Tezveren Dede, Üftâde Sultan, Veysel Karânî, Abdal Murat gibi halkın rağbet ettiği ve çok önem verdiği tarihi kimliklerin türbelerinin yanı sıra tarihi kimlikleri hakkında hiçbir bilgiye ulaşılmayan fakat halk tarafından velî olarak kabul edilmiş, ritüellere ve anlatılara sahip olan evliyalar da bulunmaktadır. Hakkında tarihî olarak herhangi bir bilgiye rastlanmayan söz konusu evliyalardan biri Göbek Atan Ethem Dede’dir. Türbelerde, evliya makamlarında mum yakmak, kilit asmak, eşikten atlamak, sandukaya yemeni sürmek, evliyanın menkıbesi doğrultusunda birtakım yiyecekleri yiyip içmek ya da yapıp dağıtmak, mekânda geceleme gibi dileğin kabul olması yönünde yardımcı eylemler

olarak kabul edilen pek çok ritüel gerçekleştirilmektedir. Bursa halkı tarafından çok sevilen ve saygı gören bir evliya olan Göbek Atan Ethem Dede'nin makamında, bu ritüellerden çok farklı olarak ilginç bir ritüel gerçekleştirilmektedir. Ethem Dede'yi ziyaret edenler, makamda kendine özgü bir "ritüel dans" diğer bir söyleyişle "göbek atma eylemi" eşliğinde dileklerini dilemektedirler.

1992 yılında bölgede yaptığımız alan araştırmasında, Göbek Atan Ethem Dede ile ilgili kayıtlar şu şekildedir:

Yeri ve konumu: Göbek Atan Ethem Dede, Bursa'nın Meydancık semtinde, Yeşil Mahallesi, Yeşil Sokak'ta bulunmaktadır. Semtın ortasında iki yolun kesiştiği kavşak noktasında bulunan çınar ağacının altındadır.

Makam şekli: Betonarmeden yapılmış tek bir mezardır. Mermerden yapılmış mezar taşında evliyanın sadece adı yazmaktadır. Etrafı kısa demir parmaklıklarla çevrilmiştir.

Tarihî kimliği, kitabeleri: Resmî kaynaklarda evliyaya dair hiçbir bilgi yer almamakta, kitabe bulunmamaktadır.

Türbedarı ve bakımı: Mezarın bakımı mahalle muhtarı ve azalar tarafından yapılmaktadır. Türbedar bulunmamaktadır.

Ziyaret yerlerindeki kişiler, tarihî bir kimlik taşımadıkları, bir menkıbeye sahip olmadıkları sürece haklarında kesin kayıtlara ulaşmak pek mümkün olmamakta; böylesi durumlarda bilgiler, alan araştırılması yöntemiyle sözlü kültür yoluyla derlenmektedir. Kültürel temanın birebir izlenebildiği bu derlemelerde, kültürün en eski formlarında görülen kültürlerin varlığı ve devamlılığı da görülmektedir. Her toplum kendine özgü, belli başlı kültürel temaları içeren geleneksel bir kültüre sahiptir. Kültürel tema kavramını geniş bir perspektifle ele alırsak; toplumların değerlerini, inançlarını yansıtan deneyimleri sonucunda elde ettiği kadim bilgilerinin toplamı olarak ifade edebileceğimiz; bir milletin tarihî şahsiyetlerini, mit, masal, efsane, bilmece, türkü, ninni gibi sözlü anlatımlarının, el sanatlarının, maddi kültür unsurlarının; geleneksel mimarisinin, geleneksel tarımının, geleneksel bahçe düzenlemesinin; resim, müzik, edebiyat gibi güzel sanatlarının, halk danslarının, halk tababetinin, kültürlerinin, geleneklerinin, inançlarının işlendiği, tema olarak kullanıldığı her türlü ürün, davranış ve eylemi kültürel tema olarak tanımlayabiliriz. Örneğin, çocuklar için yapılan bir çocuk bahçesinde, en eski bulgular itibarıyla Türk çocuk oyuncaklarına yer verilmesi, herhangi bir müzenin Türk mimarisiyle inşa edilmesi, tekstil alanında modern tarzda üretilen farklı giysilerde ya da halı, kilim, ev eşyaları, süs eşyalarında Türk motiflerinin kullanılması, Türk kültür hayatında özel, sembolik anlam taşıyan renklerin kullanılması, kültürel temaya örnek olarak verilebilir. Bu bağlamda, evliya kültü kapsamında evliya makamlarında gerçekleştirilen uygulamalar da kültürel temaya örnektir. Göbek Atan Ethem Dede, Bursa halkı tarafından bir evliya olarak kabul edilmekte ve adının ardına eklenen "dede" unvanıyla kültürel tema kapsamında atalar kültürünün devamlılığını örneklemektedir.

Ziyaret yerleri ve burada yattığına inanılan evliyaların çok azı hakkında bilgi bulunmaktadır nitekim bu kişilerin efsaneleri, menkıbeleri tarihî tespitleri aşar. Göbek Atan Ethem Dede hakkında bir bilgi yoktur. Dede sözcüğü baba, ced, ihtiyar, amca, dayı anlamlarında kullanılmakta olup Orta Asya'daki Türk topluluklarında topluma yol gösteren tecrübe sahibi, bilgili kişiler için kullanılan ata, baba sözcükleriyle aynı anlamı taşımaktadır (Arık & Eroğlu, 2017, s. 76). Bu anlamda, Ethem Dede isminde kullanılan "dede" sözcüğü onun ata olarak kabul edildiğinin göstergesidir. Halk inançları kapsamında her evliyanın eş bulmak, iş bulmak, çocuk sahibi olmak, hastalıktan kurtulmak vs. gibi yoğun olarak bir tek dileğin gerçekleşmesi yolunda katkısı vardır. Göbek Atan Ethem Dede, genellikle çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar ya da kayıplarını bulmak isteyenlerce ziyaret edilmektedir. Bursa halkı, evliyaların Tanrı katında çok makbul bir yerinin olduğu ortak inancı ve evliyanın makamında edilen duaların kabul edileceği, talepte bulunulan hiçbir isteğin geri çevrilmeyeceği düşüncesiyle Göbek Atan Ethem Dede'nin mezarına gelmekte ve dilek dilemektedir. Dilekleri gerçekleştikten sonra mezarın başına gelip, dileklerini diledikleri anda adadıkları sayı uyarınca göbek atmaktadırlar. Bu noktada, mezar başında göbek atmak eylemi, İslam

dinindeki mezar ziyaretleri temayülleri doğrultusunda kabul edilecek, onay verilecek bir uygulama olmamakla birlikte halk, bu uygulamayı farklı bir sentezle ele almış, inanç kültürü çerçevesinde adeta eritmiş, göze batan kısımlarını törpülemiş ve kabul edilebilir bir yapıya kavuşturmuştur.

Ziyaret fenomeni çerçevesinde sergilenen inanç ve pratiklere bakıldığında, bunların arka planında insan psikolojisi, çevre faktörü ve ekonomik-kültürel faktörlerin yer aldığı görülmektedir. Bu pratikler çoğu zaman İslam öncesi Türk inanç kültürünün izlerini barındırmaktadır. Ziyaret fenomenine bağlı olarak gerçekleştirilen birtakım uygulamalar İslamiyet'teki tevhit inancıyla çelişiyor gibi görünse de aslında bu çelişki halk tarafından ortadan kaldırılmıştır. Halk, bu inançları İslam diniyle ve tasavvufi unsurlarla birleştirilmiş, sentezlemiştir. Bu birleştirmeye ziyaret fenomenine farklı bir boyut, farklı bir anlam kazandırılmıştır. Türbe, yatır, mezar, kutsal ağaç, su, taş gibi yerler kutsalın tezahür ettiği yerlerdir. Buralarda çeşitli dilekler dilenir, adaklar adanır ve ziyaretler çeşitli usullere uygun olarak gerçekleştirilir (Günay, 2003, s. 6).

Daha önce de belirtildiği gibi Göbek Atan Ethem Dede'nin tarihî bir kimlik taşıması, bir menkıbeye sahip olmaması sebebiyle hakkında herhangi bir resmî kayıt bulunmamaktadır. 1992 yılında, sözlü kültürden faydalanarak evliyaya dair bilgilerin toplanması amacıyla yapılan alan araştırmasında derlenen mülâkatlar neticesinde Ethem Dede hakkındaki rivayetler kayda geçirilmiştir. Bu alan araştırması kapsamında, o dönemde henüz hayatta olan mahallenin en yaşlısı, kara kapaklı ve çok sayfalı defter şeklinde eski tip nüfus kâğıdına sahip olan 1329 (1913) doğumlu, 79 yaşındaki Meydancık Mahallesi, 43. Daire, 48. Muhtarlık muhtarı Hasan Ayaz ile yapılan mülâkatta, muhtar şu bilgileri vermektedir:

Hasan Ayaz: *Valla Göbek Atan Ethem Dede'nin Yıldırım Beyazıt zamanında yaşamış olduğunu benim dedem söylerdi ama ne derece doğrudur bilemem tabi. Ben 1329 (1913) doğumluyum. Buraların en yaşlısı benim. Yaşıtlarım hep öldü, Allah rahmet eylesin. Ben çocukluğumdan beri bu mahalledeyim yatır hep vardı ama kim olduğunu bilmem. Hakkında bir rivayet var; Ethem Dede bir gün savaşa giderken 'Eğer bu savaşı kazanırsak üç kez göbek atacağım.' demiş. Kazanmışlar. Başlamış adağını yerine getirmeye tam üçüncü göbeği atarken biri aklamış (haklamış) rahmetliyi ve öldüğü yere gömmüşler. Benim çocukluğumda mezarı böyle bakımlı değildi. Geleni gideni yoktu. Bazen yoldan geçen biri dua okur, bir mum yakardı o kadar. Güya dileği olan gelip göbek atarmış... 50 senedir buradayım çingenelerden başka yolda (başında) göbek atan görmedim. Sizlere ömür, bir arkadaşımın rüyasına girmiş 'Benim mezarımı yaptır' demiş. O da yaptırdıydı. Yalanım olmasın bir zamanlar yatır oradan kaldırmak istemişler yolu genişletmek için ama mübarek dile gelmiş 'Bana zarar verene zarar veririm demiş.' bilmem doğru mu ama ben karşıdaki kahvedeydim, işçilerin kazmayı, küreği bırakıp kaçtıklarını gözlerimle gördüm. Başındaki ağaçlar kuruydu onları söktürdüm, yeni fidanlar diktirdim, taşına adını yazdırdım, bir de müluk yaptırdım rahmetli arkadaşımın yardımlarıyla yarımını tamamladık Allah kabul ederse... (Tuncel, 1992, s. 44).*

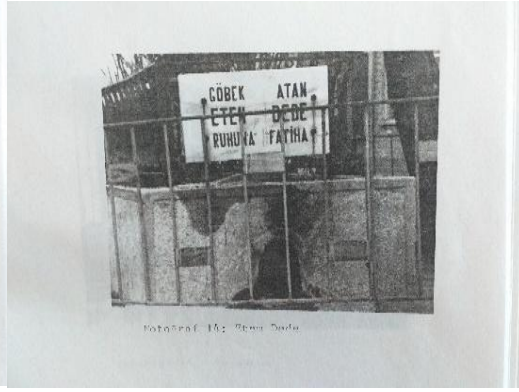
1992 yılında hayatta olan muhtar azalarından Nazım Beğir ile yapılan mülâkatta muhtar azası şu bilgileri aktarmaktadır:

Nazım Beğir: *Ben mahallenin muhtar beyetindeyim. Muhtar mezarın sağını solunu yaptırdı, üzerine fidan dikti ben de bakımını üstlendim. Her gün olmasa da gider çiçeklerini sularım, çimlerini dikerim işte bakımı neyse yaparız arkadaşlarla. Böyle şeyler sevaptır Allah kabul etsin (Tuncel, 1992, s. 44).*

1992 yılında, mahallenin en yaşlısı olan mahalle muhtarı ve azası tarafından Göbek Atan Ethem Dede'nin mezarı ve hakkında anlatılan rivayetler bu şekildedir. 1992 yılında, mezarın etrafı kısa bir parmaklıkla çevrilmiş ve üstü açıktır. Mezarın üzerindeki mermer isimlik, mülâkatlarda da belirtildiği gibi evliyanın rüyasına girdiğini söyleyen bir yardımsever tarafından sonradan yaptırılmıştır. Mermer mezar taşı üzerinde sadece evliyanın adı yazmaktadır. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmediği için yazılmamıştır. 1992 tarihinde çekilmiş ve söz konusu alan araştırmasında kullanılmış, mezara dair arşiv fotoğrafları şu şekildedir:

Görsel: 1

Görsel: 2¹

3.1. Göbek Atan Ethem Dede Makamında Dilenen Dilekler ve Gerçekleştirilen Ritüel Dans

Hakkında tarihî bilgi bulunmayan Göbek Atan Ethem Dede ile ilgili 1992 yılında yaptığımız alan araştırmasında, dilenen dileklerin evliyanın makamında gerçekleştirilen ritüel dans ve tekerleme eşliğinde dilendikleri tespit edilmiştir. Dilekler, iki istek üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar, bebek sahibi olmak ve kayıp eşyaları bulmaktır. Diğer istekler için de ziyaret yapıldığı, ritüel dansın uygulandığı görülmekle birlikte asıl ziyaretler bu iki amaç etrafında yoğunlaşmaktadır. Bebek sahibi olmak ve kayıp eşyaları bulmak amacıyla yapılan ziyaretlerin gerçekleştirilme şekli şöyledir:

3.1.1. Bebek Sahibi Olmak Amacıyla Yapılan Ziyaretlerde Gerçekleştirilen Ritüel Dans ve Tekerleme

Göbek Atan Ethem Dede'nin makamına gelip çocuk sahibi olmak için dilek dileyen kişiler, önce Dede'nin ruhuna üç İhlas bir Fatiha suresi okumakta ve "Göbek Atan Ethem Dede'nin yüzü suyu hürmetine" diyerek Allah'tan dileklerini dilemektedirler fakat söz konusu dileğin dilenmesi anında söylenen sözler ve gerçekleştirilen ritüel, diğer evliya makamlarında görülmeyen, yapılagelenlerden çok farklı bir uygulamadır. Duasını bitirip Ethem Dede'nin ruhuna bağışlayan kişi, dileğini dilerken göbek atmakta yanı sıra kafiyeli hâle getirilmiş bir tekerleme söylemektedirler:

"Ethem Dede Ethem Dede

Gömleği keten Dede

Al sana göbek

Ver bana bebek Dede"

3.1.2. Kayıp Bulmak Amacıyla Yapılan Ziyaretlerde Gerçekleştirilen Ritüel Dans ve Tekerleme

Göbek Atan Ethem Dede makamına gelip kayıplarını bulmak için dilek dileyen kişiler, önce Dede'nin ruhuna üç İhlas bir Fatiha suresi okumakta duasını bittikten sonra dileğini dilerken göbek atmakta yanı sıra kafiyeli hâle getirilmiş bir tekerleme söylemektedirler:

"Ethem Dede Ethem Dede

Gömleği keten Dede

¹Görsel 1 ve 2 numaralı fotoğraflar "Tuncel, S. (1992). Bursa'da Evliya Makamları" adlı bitirme tezinden alınmıştır.

Yitirdiğimi geri ver

Üç göbek atam Dede”

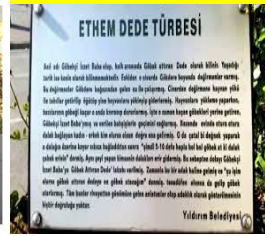
Göbek atma sayısı kişinin isteğine bağlı olarak formel sayılar 3, 5, 7, 9 tek sayıları oranınca gerçekleştirilmektedir. Dilek gerçekleştikten sonra mezarın başına yeniden gelmekte, ritüel tekrarlanmakta ve adak yerine getirilmektedir.

4. 2019 Yılında Göbek Atan Ethem Dede ve Makamı

2019 yılında Göbek Atan Ethem Dede’nin mezarı başında gerçekleştirilen göbek atma uygulaması, gerek kutsal mekânlarda gerçekleştirilen diğer uygulamalardan çok farklı olması gerekse dinî tema ile bağdaşmaması yönündeki söylemlerle basında ve internette yer almaya başlamıştır. Bu dönemde, bölgede yapılan ikinci alan araştırmasında, mezarın etrafındaki kısa parmaklığın yıkılmış olduğu yerine mezarı tamamıyla kapatan bir kafes yapılmış olduğu görülmüştür. 1992 yılındaki alan araştırmasında çekilen fotoğraflarda, mezarın üzerinde yer alan Göbek Atan Ethem Dede’nin adının yazılı olduğu mermer mezar taşı da kaldırılmıştır. Mermer mezar taşı yerine kafesle kapatılmış mezarın yanına “Ethem Dede Türbesi” başlığı altında mezarda yatan kişi hakkında açıklama yapılan bir bilgilendirme levhası yerleştirilmiştir. 2019 yılında yapılan alan araştırmasında çekilen yeni mezarın ve mezarın başına konmuş bilgilendirme yazısının fotoğrafları ve yazı şu şekildedir:

Görsel: 3

Görsel: 4²

Ethem Dede’ye ait müstakil bir türbe bulunmamaktadır. 1992 yılında, iki yolun birleştiği kavşakta yer alan mezar, yapılan yeni yol çalışmasının ardından dörtyol üzerindeki kavşakta yer almaktadır. Bu durumda, bilgilendirme yazısındaki “türbe” sözcüğü ifade ettiği anlamı karşılamamaktadır. Bilgilendirmenin içeriğinde bilgilerin doğruluğunun teyit edilebileceği, nereden alıntı yapıldıklarını gösterir herhangi bir atıfta bulunulmamış; dolayısıyla bilgilendirme levhasında mevzu bahis edilen bilgilerin teyidi söz konusu olmamıştır. Çok sayıda imla hatası içeren bilgilendirmede yer alan bilgilerin mesnetsiz oldukları tespit edilmiştir. Yaşanan bu değişimi, yığın kültürü kapsamında inceleyebilmek, değişimin nedenlerini tespit edebilmek amacıyla çalışmanın bu kısmında, *Eski Bursalılar Burada* Facebook grubunun, Meydancık semtinde ikamet eden üyelerinin Ethem Dede konulu sohbetlerinde evliya hakkında yaptıkları yorumlar ele alınmış ve yorumlar Göbek Atan Dede ve Makamı Hakkında Bilgi Veren Yorumlar; “Göbek Atan Dede’nin Makamında Gerçekleştirilen Ritüel Dans Hakkında Bilgi Veren Yorumlar” ve “Göbek Atan Dede’nin Makamına Konan Bilgilendirme, Televizyonda Yayınlanan Programlar ve Youtube’a Konan Videolardan Sonra Yığın Kültürünü Örnekleyen Yorumlar” şekilde tasnif edilmiştir.

4.1. 2019 yılında Göbek Atan Dede ve Makamı Hakkında Bilgi Veren Yorumlar

Birinci alt başlık altında yer alan yorumda, Ethem Dede’nin savaş sonrası oklanarak vefat ettiği bilgisi; ikinci yorumda, mezarın etrafında yapılan yol çalışmasında mezarı yıkamadıkları bilgisi verilmektedir. Ethem Dede’nin savaş sonrası oklanarak vefat ettiğine dair bilgi veren yorum şöyledir:

² Görsel 3 ve 4 numaralı fotoğraflar, Çobanoğlu, S. (2019) arşivinden alınmıştır.

Ayşe Yandayan: *Yıldırım Beyazıt'ın galip geldiği bir savaş sonrası Ethem Dede'nin türbesi civarında bir eğlence tertip edilmiş. Ethem Dede orta yerde oynarken kalabalık arasından biri, bir ok atmış, Ethem Dede vefat etmiş. Oraya gömülmüş. Tarihin bilen ve bu konuda savaş veren birinden dinlemiştim. Mutlak kaynağı vardır o kişi de vefat etti. Ama Bursa evliyalari demek doğru değil, bunların hepsi bugünkü gibi asker, hekim, kimya ile uğraşan kumandanlar. Eğitilmiş, isim yapmış insanlar kimin erdiğini Allah bilir* (Çobanoğlu, 2019, s. 225).

Ethem Dede'nin mezarının etrafında yapılan yol çalışmasında mezarı yıkamadıkları bilgisini veren yorum şu şekildedir:

Erol Güleç: *Göbek Atan Dede, Bursa Evliyalari kitabında yok. Özellikle bugün yine karıştırdım. Fakat 35 yıl olmuştur, eskiler anlatırdı. Birkaç tane farklı hikâyeleri var. Savaş zamanı askerlere yardım edermiş ya da taşımış ihtiyaç duyulan şeyleri. 'Bundan kurtulursak göbek atacağım.' demiş ve kurtulunca da atmış. Dere boyundaki binalar yıkıldıktan sonra yol yapımında kepçeler mezarı kaldıramadı. Ya bozuldu ya da kepçe çalışmadı, mecburen tamir yapıp bıraktılar mezarı. Bir tane de böyle yıkamadıkları mezar daha var Kayhan'ın girişinde...* (Çobanoğlu, 2019, s. 225).

2019 yılındaki Facebook yorumu, 1992 yılında mahalle muhtarı Hasan Ayaz ile yapılan mülâkatta verilen bilgiyle uyum göstermektedir. Ethem Dede'nin mezarı, Bursa'nın Kamberler Mahallesi'nin yanında bulunmaktadır. Bu mahallede, Roman vatandaşlarımız ikamet etmektedir. Mezarın tamerine dair bilgi veren bu yorumda, Roman vatandaşlarımızın mezara karşı hassasiyeti şöyle dile getirilmektedir:

Mesut Gökpınar: *Bu konu beni kırk sene geriye götürdü. Ethem Dede'nin kabrini onarmak için Meydancı da para toplanırken Kanberler'den Roman Mahallesi'nden birkaç kadın toplanan paranın çok üstünde bir bağış yapmak istemişler. Muhtarlık onlara 'Bu bağışı kabul edemeyiz, kabri bizim onarmamız daha doğru olur.' Deyince kadınlar ısrarla 'Duası sizden, göbeği bizden olsun!' deyip parayı bırakıp gitmişler* (Çobanoğlu, 2019, s. 226).

Görüldüğü gibi yorumlarda Göbek Atan Ethem Dede'nin adı, hiç kimse tarafından Göbekçi İzzet Baba olarak telaffuz edilmemiş, hiç kimse Göbekçi İzzet Baba isminde bir evliyanın varlığından söz etmemiştir. Bu isim sadece mezarın başına yerleştirilmiş bilgilendirme levhasında bulunmaktadır. Yorumlarda ortak olan nokta, Göbekçi İzzet Baba şeklinde evliyaya sonradan verilen bir isimden öte Türk inanç sistemi doğrultusunda Ethem Dede ziyaretlerinde atalar kültürünün izlerinin görülmesidir. Atalar kültürü ve tabiat kültürleri (Ocak, 2010, s. 11-12), eski Türklerin Şamanizm inancı çerçevesinde birtakım pratikler içermektedir. Bu anlamda evliya/velî kültürünün dinsel ve kültürel anlamda bu denli zengin olmasının geçmişten getirdiğimiz mirasla ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Eski Türklerde Şamanizm inancını temsil eden istedikleri zaman hava şartlarını değiştirme, felaketleri önleyebilme, gelecekte haber verebilme, hastaları iyileştirebilme, gökyüzüne yükselip uçabilme ve ateşle yanmama gibi pek çok olağanüstü yeteneğe sahip olan şamanların Türk evliya/velî imajıyla benzerlik taşıdığı görülmektedir. Atalar kültürü ecdadın takdisine dayanmaktadır ancak atanın kendisine tapınma değildir. Ataların öldükten sonra pek çok olağanüstü güce kavuştuğuna ve bu sayede dünya kalan ailesine yardım edeceğine olan inanç hem korku hem de saygıyla birleşmekte ve ataların eşyalarının kutsal addedilmesi, mezarlarının mukaddes sayılması ve ruhlarına kurban kesilmesi gibi bazı uygulamaları beraberinde getirmektedir.

Bu bağlamda, Roman kadınların Ethem Dede'nin mezarının yapımı için yardımda bulunmak istemeleri eylemi, atalar kültürünün devamlılığına örnek teşkil etmekte; yardımlarının kabul edilmemesi durumunda "Duası sizden, göbeği bizden olsun!" diyerek parayı bırakıp gitmeleri ise eylemin, atalar kültürü bağlamında "uygulanması yönünde direnç gösterilen eylemler" kategorisinde yer aldığını göstermektedir.

Yorumlarda görülen bir diğer ortak nokta, Ethem Dede'nin Yıldırım Beyazıt zamanında yaşamış bir asker/kumandan olduğuna dair anlatımlardır. Bu anlatımlar; atalar kültürünün, kahraman atalar kültürü dönüşümüne örnek teşkil etmektedir. Yine eski Türklerde (Ocak, 2010, s. 1), atalar kültürünün sahip olduğu özellikler kahraman atalarca temsil edilmektedir. Kültteki kutsallık özellikleri, kahramanlık kavramıyla birleşmekte ve zaman içinde kahraman atalar kültürüne dönüşmektedir. Bu kapsamda Orta Asya kökenli

atalar kültü, Anadolu’da “evliya kültü” içinde yaşamaya devam etmektedir. Bugün Anadolu’nun pek çok bölgesinde görülen ve evliya/veli/eren vd. isimlerle adlandırılan külte konu unsurlar, esasında *atalar kültü* ve *kahraman atalar kültü*nün bir uzantısı durumundadır.

4.2. 2019 yılında Göbek Atan Dede’nin Makamında Gerçekleştirilen Ritüel Dans Hakkında Bilgi Veren Yorumlar

Göbek Atan Ethem Dede mezarı başında dilek dileyip dileği kabul olduktan sonra yeniden mezar ziyareti yaparak önce dua okuyup ardından dilek dileme anında adanan göbek atma sayısınca göbek atılması ritüel dansının, 1992 ve 2019 yıllarında yapılan araştırmalar kapsamında tavır alınan, doğruluğu tartışılan bir eylem durumunda olmadığı görülmektedir. Bilakis ritüel dans, dilek gerçekleştiğinde, minnetin gösterilmesinin bir yolu olarak görülmekte ve ‘bazılarına saçma gelebileceği’ özellikle belirtilerek Bursalıların buna inandıkları beyan edilmektedir.

Ender Sayın: *Çok bilgi sahibi olmasam da çocukluğum Ethem Dede türbesine bakan bir evde geçti, orada büyüdim. Bazen camdan baktığımızda özellikle gecenin ilerleyen saatlerinde onlarca kez insanların türbe etrafında göbek attıklarına şahit olum. Düşününce zaten başka türlü de olamaz derim. Bilirsiniz türbe Kamberler’e yakındır. Romanlar da neşelerini, mutluluklarını göbek atarak belli ederler. Bence bu kültürün gereği olarak Roman vatandaşların ettikleri duaya karşılık aldıkları zaman, minnetlerini göbek atarak ifade etmeleri zamanla halk tarafından benimsenerek böyle bir ritüeli oluşturmuş. Böyle olduğunu düşündüm hep* (Çobanoğlu, 2019, s. 226).

Didem Dönmez: *Bebek isteyen kadınlar yatıra gelirler ‘Al sana göbek, ver bana bebek!’ diyerek hep bebek isterlerdi. Kadınlar gelip göbek atarlardı* (Çobanoğlu, 2019, s. 231).

Mustafa Ekinöz: *Ethem Dede Meydancık’ın oradadır. Büyüklerimiz kaybolan bir şeylerini bulamadıkları zaman: “Ethem Dede Ethem Dede/ Gömleği keten Dede/ Yitirdiğimi geri ver/ Beş göbek atam Dede” derlerdi. O eşya ya da kaybolan her ne ise bulunca gidip Dede’ye göbek atarlardı. Belki bazılarına saçma gelebilir ama Bursalılar buna inanır* (Çobanoğlu, 2019, s. 231).

Göbek Atan Ethem Dede makamında göbek atma ritüel dansı, Roman ya da Türk vatandaşlar olarak ayırt edilmeden toplu olarak halk tarafından gerçekleştirilen bir uygulamadır. Dilenen dilekler, bu ritüel dans ile soyutluktan kurtulup somut bir hâle gelmektedir, bir anlamda dileği dileyen kişinin bu uğurda sarf ettiği bir emek, bu uğurda gösterdiği bir gayret, bir minnet göstergesi olarak algılanmakta ve aşkın gücün/güçlerin harekete geçmesi için olmazsa olmaz bir eylem olarak nitelendirilmektedir. Din (Leuba, 1912, s. 350-351), toplumsallığın ve tinselliğin önemli kanallarından biridir. Bu nedenle ne kadar akıl dışı unsurlar barındırıyor olsa da her dönemde varlığını sürdürmüştür. İnsanların sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan din, insanlara kozmolojik bir tasarım sunar. Bu kozmolojik işlevlerin temelinde büyüsellik yatar. Büyü, her dinde belirli davranış şekillerini, geçmişteki inanışlarla irtibatlandırır. Fayda ve esenlik sağlamak gibi birtakım edimlerini barındırır. Büyüsel düşüncenin amacı, aşkın gücü/güçleri harekete geçirerek uygulamacının arzusunu gerçekleştirmeye zorlamaktır. Ethem Dede’de dilek anında adanan göbek atma eyleminin kökeninde, bu aşkın gücü harekete geçirmekte etkili olduğu düşüncesi yatmaktadır.

4.3. 2019 yılında Göbek Atan Dede’nin Makamına Konan Bilgilendirme Televizyonda Yayınlanan Programlar ve Youtube’a Konan Videolardan Sonra Yığın Kültürünü Örneleyen Yorumlar

Göbek Atan Dede’nin makamına konan bilgilendirme, televizyonda yayınlanan programlar ve Youtube’a konan videolardan sonra yığın kültürünü örneleyen yorumlar başlığı altında tasnif ettiğimiz yorumların ilkinde mezara konan bilgilendirmeden söz edilmektedir.

Selma Barutçu: *Türbeye yazı kondu. Orada göbek atmak tamamen yanlış. Halk arasında kulaktan kulağa söylenmiş. Doğrusunu Selimzade’de bir komşum anlattı nitekim türbeye de bu yazı kondu. Gökdere kenarında bir değirmen varmış, oraya öğütmek için un getirenlerden bazılarının göbekleri kaçarmış. Ethem Dede de o civarda olup bu işleri bilen bilge birisiymiş ve göbeği kaçanların göbeklerini yerine getirip tekrar atmasını sağladığı için Göbek Atan Dede denmiş* (Çobanoğlu, 2019, s. 231).

Görüldüğü gibi yorumda, mezara konan bilgilendirmeden söz edilmekte fakat bilgilendirmede yer alan *Asıl adı Göbekçi İzzet Baba olup halk arasında Göbek Attıran Dede olarak bilinir* cümlesinden hiç bahsedilmemekte evliyanın ismi hâlen *Göbek Atan Ethem Dede* olarak kullanılmaktadır. Ethem Dede’nin adındaki *göbek atan* nitelemesi yerine *göbek attıran* nitelemesinin yerleştirilmeye çalışılması amacı evliyanın ismi ile hakkında rivayet olunduğu iddia edilen yeni söylemin uyumlaştırma çabası olduğunu düşündürmektedir. Bu noktada, halk inançları ile resmî din arasında fark olduğu bilinmeli ve halk inançlarıyla resmî din birbirine karıştırılmamalıdır. Nitekim halk inançlarında din dışı uygulamaların varlığı söz konusudur. Halk inanmaları (Kalafat, 2013, s. 156), mutlak surette ve tamamen kitabî dinlerin yansımaları şeklinde değildirler fakat dinlerin tamamen dışında oldukları da söylenilemez. Halk inanmaları, kültürel kimliğimizi tanımlayan olgulardır ve dinlerin halkın algılayıp yansıttığı kısmıyla halk kültürünün asli unsurları durumundadırlar. Halk inanmalarının içinde bid’ad, hurafe hatta bazen şirk izleri görmek mümkündür.

Halkın kolektif şuurlu kayıtlarında yer alan bilgilerin yığın kültürünün etkisiyle yok edilmesi, geleneğin devamlılığını engellemektedir. Yığın kültürünün etkisiyle değiştirip/dönüştürülen geleneğin kazandığı bu yeni formu, geleneğe atılan bir neştere benzetmek ve gerçekte bir bütünlük arz eden yapının atılan neşter vasıtasıyla parçalandığını dolayısıyla parçalar arasındaki bağın koptuğunu, yitirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Gürkan Sevdin: *Geçenlerde bu konu ile ilgili bir yazı okumuştum. Zamanının göbek fitığı hastalığını iyileştiren bir zat imiş. Bu sıkıntı ile gelenlerin göbeğine taş bağlayıp zıplamalarını istermiş. Buradan kalma imiş göbek atma ve dedenin hikâyesi* (Çobanoğlu, 2019, s. 229).

Yorumda basın yoluyla bilgilendiği belirtilmekte ve Ethem Dede’nin fitik hastalığı olan kişilerin göbeğine taş bağlayıp onları zıplatma yoluyla tedavi ettiğini ifade etmektedir. Bu mülâkatta da evliyanın ismi aynı şekilde kalmış Göbekçi İzzet Baba’dan hiç söz edilmemiştir. Burada da Ethem Dede’nin adındaki “göbek atan” nitelemesi yerine “göbek attıran” nitelemesinin yerleştirilmeye çalışılması eylemi görülmektedir. Halkbilimsel bakış açısıyla kolayca anlaşılabilecek bu durumun halk inanışları kapsamında ele alınması, resmî dinden ayrı tutulması gerekmektedir.

4.3.1. 2016 Yılında Yığın Kültürü Bağlamında Süper Baba Dizisi Ethem Dede Videosu

Youtube’da, 2016 yılında *Süper Baba Ethem Dede* başlığıyla *Süper Baba* dizinden bir kesit izletilmekte mahallelinin Ethem Dede adındaki yatıra gidip dilek dileme sahnesi işlenmektedir. Bütün mahalle Ethem Dede’nin makamına gelmiş ve mahallenin sevilen simalarından Süper Baba Fiko’nun hastalığından kurtulması, iyileşmesi yanı sıra mahallelinin evlerini satın almak isteyen şirketin bu kararından vazgeçmesi için dua etmekte, yatırın mezarına mumlar yakmakta, evlerinden ayrılmak istemediklerini dile getirmektedirler. Mahalle sakinlerinden biri Ethem Dede adına bir yatır var mı yok mu bunu bile bilmediklerini dile getirir. Mahallenin bilge kişisi şöyle cevap verir:

Ethem Dede diye biri yok. Fikret, ev sahibi onu evden çıkartmasın diye “Burada yatır var!” dedi, uydurdu yani. Ama olmasın, ne olacak? Bak işte herkes kalkıp gelmiş, bir yığın çaresiz insan... Orada bir hastane odasında, aslan gibi bir insan ölümle boğuşuyor, bir destek bulmak için kalkıp geldik buraya işte. Umutlarımızı üst üste koymaya, güçsüzlüğümüzden güç yaratmaya geldik. Ethem Dede gerçek olmuş, olmamış ne fark eder? (URL-1).

Diziden örneklenen kesite Arendt’in *Toplum ve Kültür (Society and Culture)* başlıklı makalesinde yığın kültürünün gelecekte de bizimle birlikte olacağını bu sebeple söz konusu kültürün sadece olumsuz

yönlerini değil olumlu yönlerini de keşfetmek gerektiğini belirttiği sözleri çerçevesinden bakılabilir. Arendt (1960, s. 281-284), mevzunun derinliklerine inmek gerektiğini belirtirken eğitilmiş ve kültürlü toplum gerçeğine değinmektedir. Bu gerçeklik çerçevesinde bir süre sonra yığın kültürü haline gelecek mevzularda olumlu mesajlar verildiğinde olumlu bir yapının oluşacağı kuşku götürmez.

Bu örnekleme, evliyanın var olup olmadığı değil toplumsal işlevi üzerinde durulmaktadır. Evliya, toplumun duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinde bir araç durumundadır. Toplum; umutlarını üst üste koymaya, güçsüzlüğünden güç yaratmaya çalışmaktadır ve bu oluşumu ortak bir mekânda Ethem Dede'nin sözde mezarı başında toplanarak gerçekleştirmektedir. Bu noktada, toplumsal olgulara Jeremy Bentham ve John Stuart Mill'in yararlılık felsefesiyle bakarak amaç doğrultusunda eylemin fayda sağladığı sonucuna varılmaktadır. Evliya kültü bu anlamda, dizi kesiti örneğinde toplumsal işlevini gerçekleştirmiştir.

4.3.2. 2016 Yılında Yığın Kültürü Bağlamında Ethem Dede Türbesinin Mucizesini Sizler İçin Araladık! Başlıklı Gündüz Kuşağı Programından Bir Kesit Videosu

Bir başka Ethem Dede örneğini *Ethem Dede Türbesinin Mucizesini Sizler İçin Araladık!* (URL-2) ve *Göbek Attıran Ethem Dede Saçmalığı* (URL-3) başlıkları altında bir gündüz kuşağı programından bir kesitle yer almaktadır. Burada, makamda yazılan bilgilendirmedeki bilgiler dile getirilmekte ve ritüel dans anlatılmaktadır. Programda konunun uzmanı olarak bulunan konuk, mevzuyu türbede yatan kişiden dilek dilemenin doğru olmadığı, dileğin Allah'tan dilenmesi gerektiği yönüyle ele almış ve bu dilek dileme şeklinin doğru olmadığını dile getirmiştir. Oysa Ethem Dede'yi ziyaret edenler dileklerini "Ethem Dede'nin yüzü suyu hürmetine" diyerek zaten dileklerini Allah'tan dilemektedirler. Bu noktada ilahiyat alanı ile halkbilimi alanında halk inançları konusunda disiplinlerarası yaklaşıma ve bir fikir birliğine ihtiyaç vardır.

Halk inanışları, yazılı kurallara bağlı olan kitabî ve eğitim öğretim kurumlarınca benimsenip öğretilmesi anlamında resmî olarak isimlendirilen belli bir kesinliğe, katılığa kavuşmuş, ilahiyat bilimi sınırları içinde din ve ahlak kurallarını içeren, ilahiyatçıların ilgileceği durumların dışında kalmaktadır. Halk inançları olarak adlandırdığımız eski dinlerden aktarılan resmî dinin inançlarının türlü nedenlerle geniş halk yığınları arasında çeşitlenerek aldığı yeni yorum ve inanış şekillerindendir. Bu yönleriyle halkbiliminin ilgilendiği konular arasındadır. Bu ritüeller resmî ya da kitabî din öğretisini baz alınarak yorumlandığında çoğunlukla hurafe ya da batıl inanç olarak adlandırılmakta dolayısıyla dinin dışında oldukları vurgulanmaktadır oysaki bu ritüeller halk dinine (folk religion) ait uygulamalardır. Halk inançları çalışırken önce geniş halk yığınları içinde inanılan ve uygulanan bu yönlü olgular tespit edilir ardından olguların içerikleri, uygulanış şekilleri, yapıları ortaya konur fakat bunlar yapılırken herhangi bir değer hükmünü ortaya koymak söz konusu değildir (Çobanoğlu, 2002, s. 185-186).

Bu noktada, Patrick Brantlinger'in 2016 yılında yayınladığı, günümüz televizyonunu Roma sirklerine benzeten *Endüstri Sonrası Topluma Doğru (Toward Post-Industrial Society)* adlı makalesinde, TV izleyicilerine derin bir anlatım yerine anlık/görsel bir deneyim sunulduğu, katılımcı olmayan izleyicilerin, izledikleri şeyler karşısında tıpkı yukarıdan süratle yere inerek bir kütleye çarpmış gibi etkilendiklerini ve TV'de gördükleri yanlış deneyimleri doğru kabul ettiklerini (2016, s. 278) ifade ettiği düşüncelerinin uygulamada nasıl gerçeklik kazandığı görülmektedir.

5. 2024 Yılında Göbek Atan Ethem Dede ve Makamı

Çalışmamızın bu kısmında, 2024 Yılında Göbek Atan Ethem Dede ve Makamı ana başlığı altında 2024 Yılında Göbek Atan Dede'nin Makamına Konan Bilgilendirme, Televizyonda Yayınlanan Programlar ve Youtube'a Konan Videolardan Sonra Yığın Kültürünü Örnekleleyen Yorumlar ve 2024 yılında yığın kültürü bağlamında Kızılıcak Şerbeti dizisinden başlıklı gündüz kuşağı programından bir kesit videosu alt başlıklarıyla alan araştırmasında, mezarın başında gelerek dua edenlerin yaptıkları yorumlar ele alınacak ve mukayese edilerek kültürel tematik seyrin aşamaları gözlemlenmeye çalışılacaktır.

5.1. 2024 Yılında Göbek Atan Dede'nin Makamına Konan Bilgilendirme Televizyonda Yayınlanan Programlar ve Youtube'a Konan Videolardan Sonra Yığın Kültürünü Örnekleyen Yorumlar

Türk toplumunda evliyalara önem verilmekte ve büyük bir saygı duyulmaktadır. İslami kapsamda ele alınan anlatıların baş aktörü olan evliya ve hızır (Boratav, 2003, s. 61-62), tıpkı peygamberler gibi görülmekte peygamberlere özgü hususiyetlerin birçoğu onlara da atfedilmektedir. Peygamberlerin olağanüstü işleri “mucize” terimiyle adlandırılırken evliya ve yâtırların olağanüstü işlerine “keramet” denir. Pek çok evliyanın bilinmeyen bir zamanda yaşadığı düşünülür.

Bu anlamda keramet sahibi bir evliya olarak kabul edilen Göbek Atan Ethem Dede, 1992 yılında yapılan araştırmaya göre, Yıldırım Beyazıt devrinde Bursa'da yaşamış bir asker ve evliya idi. Oklanarak şehit olmuş, öldüğü yere gömülmüştü. Ethem Dede'nin kerametleri, çocuk sahibi olamayan kadınları çocuk sahibi olmalara ve kayıpları olanların kayıplarına kavuşmalara vasıta olmak idi. Allah katında kıymetli bir yere sahip olduğu için Allah'tan dilek dileyen ve bu dileğin gerçekleşmesi yolunda kendisini vasıta kılan insanlara “Yüzü suyu hürmeti” cümlesiyle talep edilen dileklerinin kabul olması yolunda Allah'ın izniyle yardım ediyordu. Bir medet kapısıydı.

2019 yılında yapılan yorumlarda, Ethem Dede'nin makamına konan yazının ve medyada yer alan bilgilerin, yayınlanan program kesitlerinin etkilerinin görülmeye başlandığı ve Ethem Dede yavaş yavaş evliya mertebesinden inip sıradan bir şifacı kimliğine büründüğü görülmektedir.

2024 yılında mezarın başına dua etmeye gelenlerin yaptıkları yorumlar, evliya kültü algısının değişimi ile makamda gerçekleştirilen ritüel dansın, kültürel tematik seyrinin medyaya bağlı olarak tamamen farklı bir düşünce çerçevesinde yol aldığını göstermektedir. Bu değişimi yapılan yorumlarda bizzat görmek mümkündür.

Ben 81 yaşındayım, Bursalıyım. Ethem Dede'yi çocukluğumdan beri bilirim. Çocuğu olmayan kadınlar gelir “Al sana göbek ver bana bebek” diye göbek atıp bebek isterlerdi sonra bir şey kaybettik mi rahmetli annem hemen “Ethem Dede, Ethem Dede/Gömlüğü keten Dede/Buldur bana kaybımı/Sana üç göbek atam Dede” derdi. Ama torunum bana internetten Ethem Dede'yi izlettirdi. Meğer Ethem Dede diye biri yokmuş başka bir adammış bu mübarek. Kaçan göbekleri oturtuyormuş, göbekçiymiş yani. Çocukluğumuzdan beri evliya olarak bilirdik ama yanlışmış. İnternette doğrusunu öğrendim, torunum gösterdi (URL-3).

Aslında evliya falan değilmiş bu mübarek, öyle bilirdik biz ama yanlışmış. Televizyonda seyrettim ben... Biz hep dilek diledik sonra olunca, geldik buraya göbek attık. Gelen giden göbek atardı burda... Özellikle geceleri dolup taşardı burası, göbek atanlarla tövbe... tövbe... İnternette bak sen kızım, orada anlatıyorlar, göbek atmayın günah diyorlar Şimdi artık buraya yazdılar. Bu evliya değil, göbekçi diye. Göbek atmayın günah diye. Millet öğrendi şimdi (URL-3).

2024 yılında yapılan yorumlarda, medyada yer alan bilgilerin, yayınlanan programların en yaşlı Bursalıların üzerinde bile etkisini gösterdiği, kişilerin kendi bilgilerinin yanlış olduğuna ikna oldukları görülmektedir. Bireyler artık Ethem Dede hakkında bilgi edinmek isteyenleri, doğru bilgiye ulaşmanın tek yolu olarak gördükleri medyaya yönlendirmektedirler çünkü teknolojinin gelişimiyle eşgüdümlü olarak halk hayatına internet girmiş, Youtube kanallarından hemen her konuda yayınlanan çeşitli videolar izlenmeye başlanmıştır. Bu noktada evliya makamlarında gözlemlenen kültürel temadaki değişim dolayısıyla evliya kültürünün kültürel tematik sürecinde yığın kültürün etkisi, bariz olarak görünmektedir.

Göbek Atan Ethem Dede'nin kültürel tematik seyrindeki yığın kültürü etkisini Charles Keil'in (Çobanoğlu, 2024, s. 261) Şikago kayıt stüdyolarında bulunan halk türkülerinin icra kayıtlarını inceleyerek halk türkülerinin icrasını, yığın gösterisi biçimine dönüştüren mekanizmaları tespit ettiği ve 1966 yılında yayınladığı *Urban Blues* adlı çalışmada kullandığı “kırsal halk geleneği girdisi ve ulusal paket eğlence çıktısı” cümlesinden yola çıkarak; kırsal halk geleneği girdisiyle keramet sahibi bir evliyanın, evliya kültüründe

yaşanan kültürel tema değişimiyle yığın kültüründe sıradan bir şifacıya dönüşümünü ulusal paket evliya kültü çıktısı olarak ifade edebiliriz. Kırsal halk geleneği girdisi ve ulusal paket evliya kültü çıktısı arasında yaşanan süreç de kültürel tematik seyri ifade etmektedir.

Raymond Williams'ın *Televizyonda Teknoloji ve Kültürel Form* (1974) adlı çalışmasında iddia ettiği “teknolojinin dünyamızı değiştirdiği; teknoloji aracılığıyla dünyamızı değiştirdiğimiz” (Brantlinger, 2016, s. 279) iddiası, evliya kültürünün, kültürel tematik seyrinde görülmektedir. Williams'ın televizyon yapımcılarının izlenme kaygısıyla her zaman, her şeyi tersine çevirme amaçlarına vurgu yaptığı gerçeklik, tv kanallarının Ethem Dede ile ilgili programlarında görülmektedir. Yine Williams'ın kültürel formlar ve alternatiflerden oluşan değerli insan stoğunun, makinelerle yok edilmekte olduğu ve potansiyel kolektif zekâmızın, estetik tahminlerimizin sömürücü bir kullanım altına girdiği kitle iletişimimiz bir azınlığa bağlı hale getirildiği tespitleri ise doğduğu günden beri Bursa'da yaşayan yaşlı insanların atalarından duydukları/öğrendikleri bilgilerin yanlış olduğuna medya yoluyla ikna olmalarında görülmektedir. Yığın kültürünün olumsuz yapılanışı karşısında ortak bir kültür yaratılması fikri/ideali üzerinde ısrarla duran Raymond Williams'ın bu ısrarının ülkemizde de sürdürülmesinde fayda vardır.

2024 yılındaki yorumlarda, çocukluktan beri bilinen ve göbek atarak dilek dilenen evliyanın hem aslında evliya olmadığı bilgisinin hem de evliyanın başında göbek atmanın günah olduğu bilgisinin medyadan öğrendiğini ifade etmektedir. Yorumların hepsinde mezar başında gerçekleştirilen ritüel dans konusunda yine medya yoluyla öğrenilen ve eski bilgileri değiştiren fikirler beyan edilmiştir.

Kutsalı belirlemede/tanımlamada karşılaşılan en önemli problemlerden biri, kutsalın birçok şeyde tezahür etmesi, ortaya çıkmasıdır. Kutsal; fizyolojik, ekonomik, siyasi olarak bireysel veya toplumsal yaşamın herhangi bir kısmında herhangi bir şeyle ortaya çıkabilir. Bir insanın düzenlediği, hissettiği, karşılaştığı ya da sevdiği her şeyin bir “kutsal” olabileceği ihtimal dâhilindedir (Eliade, 2003, s. 36).

Göbek Atan Ethem Dede'nin makamına gelip göbek atma ritüel dansını gerçekleştiren birey, bu eylemi raks etmek veya eğlenmek amacıyla gerçekleştirmemektedir. Bilakis birey için bu eylem ‘düzenlediği, hissettiği, karşılaştığı ya da sevdiği her şeyin bir kutsal olabileceği’ düşüncesiyle özdeşleşmektedir. Evliya hakkında medyada yer alan haberlerden önce 1992 yılında yapılan alan araştırmasına dayalı bilgilerle asıl rivayette mevcut olan şekliyle “göbek atma” eylemi, Ethem Dede'nin ölüm anında gerçekleştirmekte olduğu bir eylemdir. Eylemi gerçekleştiren birey, göbek atma ritüel dansını kutsal ile kendisi arasındaki bir bağ olarak nitelendirmektedir. Bu ritüel dans bireyin; fayda sağlamayı talep ettiği mevzuda, fayda sağlaması yolunda kendisine yardım edeceğine inandığı kutsal ile arasında eylem bazında kurduğu ilişkidir ve bireyin kutsal ile yaklaşmasıdır. Ethem Dede makamında gerçekleştirilen ritüel dansın içinde barındırdığı halk fikri; çeşitli ziyaret makamlarında uygulanan türbe etrafındaki ağaçlara çaput bağlama, türbe etrafındaki delikli taştan geçme, türbe etrafında kutsal sayılan sulardan içme, topraktan yeme; türbenin içindeki mezarın etrafına mum yakma, mezardan taş koparma, mezara el, yüz sürme, sandukanın etrafında dolaşma; türbenin içine ibrik bırakma, hasta olan kişiyi türbede bir gece uyutma, türbenin anahtarını dilsiz çocuğun ağzına koyup konuşmasını sağlamak amacıyla anahtar çocuğun ağzında çevirme gibi daha onlarca örnek verilebilecek ritüellerden herhangi biri olarak düşünülmelidir (Çobanoğlu, 2019, s. 230).

İbadetin bir dans olarak gerçekleştirilmesi hem Mevlevî kültüründe hem de Alevi-Bektaşî kültüründe görülmektedir. Mevlevî kültüründe sema sürecinde yapılan dans, mistik bir heyecana işaret etmektedir. Mevlânâ'ya göre sema süreci, beden kafesinden bir tür kurtuluş ve bireyi yüce sevgilinin (Tanrı) aşkına ileten mutluluk olarak kabul edilmektedir (Alizade, 2007, s. 320). Alevi-Bektaşî kültüründe ise semah dönmek; Kırklar Cemi'nde Hz. Peygamber'in huzurunda kendinden geçen Kırkların Allah aşkına, Hak-Muhammed-Ali aşkına, pervaneler gibi dönmeleriyle birlikte başlamıştır ve on iki hizmetten biri olarak değerlendirilmektedir (Mélakoff, 2011, s. 67).

Bu göstergeler sebebiyle kültürel temada dans ile ibadet etmek kolektif şuurlarında var olan bir kayıttır. Toplum tarafından reddedilmeyen ve ibadet kapsamında olduğu kabul görülen eylemlerdir. Yine İslam dininde (kitabî din) olmayan ve sadece Türk toplumuna mahsus olarak halk dininde yer alan kandil kutlamaları, kurşun dökme eylemi, nazarlık takma eylemleri, halk inançlarının uzantısıdır. Kutsal kitapta yer almayan pek çok uygulamanın halk arasında yaygın olduğu görülmektedir. Toplumu bir araya getirmekte bir pekiştirici görevi üstlenen, toplumsal yapıların harcı olarak kabul edilen halk inançlarının yorumlanmasında halkbilimcilerin bilgilerini, düşüncelerini, bakış açılarını doğru ve eksiksiz bir şekilde topluma aktarmaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde yığın kültürü olumlu yöne evrilebilir, olumlu yönde geliştirilebilir.

Hannah Arendt'in 1960'larda dile getirdiği; bugünün ya da geçmişin ürettiği tüm dünyevî nesnelerin ancak "toplumsal" hâle geldiğinde, toplumla ilişkilendirildiğinde ve yalnızca işlevsel yönleriyle görüldüğünde ortaya çıktıkları, hem toplumda hem de yığın kültürü toplumunda meydana gelen dünyanın işlevselleşmesinin dünyayı güzellikten olduğu kadar kültürden de yoksun bıraktığı ve yeni bir kültür üretilmesi gerektiği (1960, s. 286) şeklindeki sözlerinin hâlâ geçerliliğini koruduğunu görülmektedir. Yığın kültürünün olumlu anlamda gelişiminin sağlanması için yeni bir kültür üretilmesinin gerekliliği toplumsal bir gerçeklik olarak halkbilimcilerin önünde durmaktadır.

5.2. 2024 Yılında Yığın Kültürü Bağlamında Kızılıcak Şerbeti Dizisi Başlıklı Gündüz Kuşağı Programından Bir Kesit Videosu

Bir diğer Ethem Dede örneği, kayıpları bulmak konusunda Kızılıcak Şerbeti adlı dizide *Gelin Hanım'ın Bobçasını Hazırlayalım (URL-4)* başlığı altında verilmektedir. Alan araştırmalarında "Ethem Dede Ethem Dede/Gömleği keten Dede/Yitirdiğimi geri ver/Beş göbek atam Dede" şeklinde söylendiği dile getirilen dörtlük, Kızılıcak Şerbeti dizisinde evin anneannesi tarafından kaybolan bir yüzüğün bulunması amacıyla uygulamasıyla toruna öğretilmektedir. Dilek dileme merasimine "bir eşarba düğüm atmak" şeklinde gerçekleştirilen farklı bir ritüel de eklenmiş ve dilek tekerlemesi şu şekilde değiştirilmiştir: "Ethem Dede Ethem Dede/Gömleği keten Dede/Eğer şu yüzüğü bulmama yardım edersen/Sana üç göbek atam Dede".

Bu dizide olduğu gibi halkın beğenisini kazanan, çok izlenen dizilerde yer verilen birbirinden farklı inanç ritüelleri ve ritüellere eklenen yeni ritüeller, zamanla yine yığın kültürü tarafından benimsenmekte ve geçmişten beri var olan uygulamalardan, ritüellerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu dizide eşarba düğüm atarak Ethem Dede'ye dilek dileme ve dileme anında "eğer yardım edersen sana göbek atacağım" şeklinde bir pazarlığa bizzat cümle içinde yer verilmesi ritüeli, kısa zamanda benimsenecek ve uygulanacak yeni ritüellere adaydır.

Bulgular

Göbek Atan Ethem Dede örnekleminde, evliya kültürünün halk hayatındaki kültürel tematik seyrinde bariz bir şekilde gözlemlenen yığın kültürü etkisi "1992 Yılında Göbek Atan Ethem Dede ve Makamı", "2019 Yılında Göbek Atan Ethem Dede ve Makamı", "2024 Yılında Göbek Atan Ethem Dede ve Makamı" adlı üç ana başlık ve alt başlıklarla ortaya konmuştur.

Buna göre, 1992 yılında yaptığımız alan araştırmasında, Göbek Atan Ethem Dede'nin evliya olduğunun kabul edildiği, genellikle çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar ya da kayıplarını bulmak isteyen kişilerce ziyaret edildiği ve ziyaret anında göbek atmak eylemiyle gerçekleştirilen bir ritüel dansın yapıldığı bulgulanmıştır.

2019 yılında, *Eski Bursalılar Burada* Facebook grubunun, Meydancık semtinde ikamet eden üyelerinin Ethem Dede konulu sohbetlerinde evliya hakkında yaptıkları yorumlar doğrultusunda Ethem

Dede'nin mezarı başına konan bir bilgilendirme ve medyada yapılan programlarla yığın kültürü etkisinin görülmeye başlandığı ve Ethem Dede'nin artık bir evliya değil göbek fıtığı hastalığına şifa veren bir şifacı kimliğine büründüğü tespit edilmiştir.

2024 yılında yapılan yorumlarda ise bireylerin artık Ethem Dede ile ilgili çocukluklarından beri bildikleri bilgilerin doğruluğuna bile inanmadıkları, mezar başında uygulanan ritüel dansın eleştirildiği, uygulamaması yönünde yapılan uyarıların bireyler tarafından onaylandığı ve konu hakkında soru soranların bireyler tarafından medyaya yönlendirdikleri görülmüştür. Göbek Atan Ethem Dede'nin makamında gerçekleştirilen ritüel dansın günah olduğu ve yapılmaması gerektiği yönünde oluşturulan algıda yığın kültürünün Göbek Atan Ethem Dede'nin kültürel tematik seyrindeki yıkıcı etkisi bulgulanmıştır.

Tartışma

Türk halkbiliminde, evliya kütlünü araştıran pek çok çalışma bulunmaktadır. Aynı şekilde ilahiyat alanında da evliya kültünün araştırıldığı pek çok çalışma mevcuttur. Göbek Atan Ethem Dede araştırması, yığın kültürüne bir örnek teşkil etmektedir ve iki alan arasında disiplinlerarası çalışmaların ne kadar gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Halkbilimi ve ilahiyat arasında yapılacak disiplinlerarası çalışmalara resmî din ve halk dini; bid'ad ve hurafe mevzularına açıklık getirilmeli, halk inançları çerçevesinde sergilenen ritüellerin temelleri anlatılmalı ve halkın bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Çalışmamız, bu alanda araştırma yapacak halkbilimcilerin yığın kültürü ve halk hayatı konusuna özellikle dikkatini çekmek, konunun disiplinlerarası çalışmalara ihtiyacı olduğunu vurgulamak amacıyla örnek bir çalışma olarak ortaya konmuştur. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, halk hayatında kültürel temanın çerçevelediği yığın kültürü etkilerinin ortaya konması amaçlı çalışmalara ağırlık verilmesini ve bu önemli hususların göz önünde bulundurulmasını önermekteyiz.

Halk kültürünün kavratılması için milli eğitim bünyesinde, eğitim-öğretim programlarına küçük yaşlardan itibaren halkbilimi dersinin konması sorunun çözülmesinde önemli bir adım olacaktır. 2004 yılında yayınlanan Liseler İçin Halkbilimi ders kitabı bir dönem liselerde okutulmuştur fakat devamlılık arz edememiştir. Bu kitap ve kaleme alınacak yeni kitaplar akademisyenler tarafından milli eğitime teklif edilmeli, dünyada çok uzun yıllardır yapılagelen bir uygulama olan halkbiliminin ana sınıflarından itibaren geleceğimizi çizecek çocuklarımıza öğretilmesinin önemi kavratılmalıdır. Akademide üretilen bilimsel bilginin güncel yaşama aktarılabilmesini sağlamak noktasında akademisyenlerin öncülük etmeleri gerekmektedir. Gerek okullar için hazırlanacak ders kitapları gerekse okullara gidilerek verilecek konferanslar, bu alandaki bilgi boşluğu doldurmak açısından son derece büyük önem taşımaktadır.

Sonuç

Yığın kültürü kuramıyla Göbek Atan Ethem Dede örnekleminde, halk hayatında, evliya kültünün kültürel tematik seyrini incelediğimiz bu çalışmada ilk olarak 1992 yılında yapılan alan araştırması, arından 27 yıl sonra 2019 yılında yapılan Facebook sayfası yorumları ve 5 yıl sonrasında 2024 yılında yapılan Youtube videoları çalışması ışığında yığın kültürünün yıkıcı etkisi gözlemlenmiştir. 1992 yılında bir evliya olarak kabul edilen Ethem Dede'nin, 2019 yılında mezarın başına konan bilgilendirmeye bir şifacı kimliğine büründüğü, 2024 yılında ise medyanın etkisiyle en yaşlı Bursalıların bile evliyanın kimliği konusunda şüpheye düştükleri ve Ethem Dede'nin gerçekte bir şifacı olduğu yönündeki medya bilgisinin doğruluğu konusunda fikir birliğine vardıkları görülmüştür. Evliya makamında gerçekleştirilen ritüel dansın tematik seyri ise; 1992 yılında bir ritüel olarak uygulandığı, 2019 yılında ritüelin uygulanmasının doğru olmadığı yönünde kaygıların olduğu, 2024 yılında ise ritüelin uygulanmaması yönündeki fikrin kesinlik kazandığı görülmüştür.

Çağımızda yaşanan Toplum 5.0 (Süper Akıllı Toplum) biçimi, teknolojik katkılarıyla birçok konuda hayatımızı kolaylaştırır da yığın kültürünün ezici etkisiyle birçok problemi beraberinde getirmektedir. Yakın bir gelecekte geçeceğimiz çevrimiçi yeni yaşam biçimi metaverse'de söz konusu etki

çok daha yoğun bir şekilde yaşanacaktır. Televizyonlarda “Halk bunu istiyor” diyerek öne sürülen, izleyicilerin yığın kültürünün olumsuz etkilerine maruz bırakan yapımların izlenme oranlarının yüksek olmasının nedeni tercih seçeneği olmamasıdır. İzleyiciye mevcut probleme çözüm getirecek bir tercih seçeneği sunulduğunda, bu yönlü yapımları seçen izleyici kitlesinden çok daha büyük bir kitlenin yığın kültürü kavramından bağımsız olarak ortaya konan, kaliteli yapımları seçeceğinden kuşku duymamak gerekir. Milyonlarca insanın bu gidişattan memnun olmadığı göz önünde bulundurulduğunda Türk halk kültürünün, Türk etik felsefesinin işlendiği, eski ile yeninin, klasik ile modernin doğru senteziyle yeni bir kültür anlayışıyla yapılan programlarla yığın kültürünün olumsuz etkilerini nötrleştirmek mümkündür. Bu programların yapılabilmesi için halkbilimi alanında yapılacak yol ve yön gösteren çalışmalara ihtiyaç vardır. Medyanın yığın kültürü üzerine etkisini sonlandırabilmek için toplumu bir araya getirmekte bir pekiştirici görevi üstlenen, toplumsal yapıların harcı olarak kabul edilen halk inançlarının yorumlanmasında, halkbilimcilerin ve ilahiyatçıların disiplinlerarası çalışmalar ortaya koymaları gerekmektedir. Ancak bu yeni kültür yapılanması yöntemiyle yığın kültürünün olumsuz etkilerini gidermek mümkün olabilir. Sahip olunan kültürel zenginliği, sosyo-kültürel kodlar üzerinden, kültürel ergonomiye uygun olarak yapılandırmak, kültürel tematik seyrini ortaya koymak, disiplinlerarasılıkla, karşılıklı kültürlemeyle halk kültürünü ön plana çıkararak yığın kültürünün olumsuz etkilerinden uzaklaşmak, yeni ergonomik yapının temel taşlarını oturtmak halkbiliminin amacı olmalıdır. Bu anlamda yeni bir kültür yaratmanın yolu, Türk milletinin tarihe bıraktığı sözlü/sözsüz kültürel; yazılı/maddi kültürel ve ritüel/davranış kültürel birikiminin sosyal teknolojilerden yararlanarak yeni tasarım modelleri hâline getirerek sunmaktır.

Kaynakça

- Alizade, M. (2007). Musîkî ve Mevlânâ'da değeri ve yeri. *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi*, 3, 315-322.
- Arendt, H. (1960). *Society and culture*. Daedalus, Spring, 1960, 89(2), Mass Cultureand Mass Media, 278-287 Published by: The MIT Press on behalf of American Academy of Arts & Sciences.
- Arık, D. & Eroğlu, A. H. (2017). *Halk inanışları*. Grafiker Yayınları.
- Boratav, P. N. (2003). *100 soruda Türk folkloru*. K. Kitaplığı.
- Brantlinger, P. (2016). *Bread and circuses*. Theories of Mass Culture as Social Decay, "Toward Post-Industrial Society", Published by: Cornell University Press.
- Çobanoğlu, Ö. (2002). *Türk dünyası edebiyat kavramları ve terimler ansiklopedisi sözlüğü*. AKM Başkanlığı Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö., Yıldırım, D., & Özarslan, M., (2004). *Liseler için halkbilimi*. MEB Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2024). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemlerine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, S. (2019). Bursa halk kültüründe evliya kültüründe "Göbek Atan Ethem Dede" bağlamında ritüelleşen dans. *Motif Vakfı Oyun, Müzik, Dans Sempozyumu (17-19 Ekim) Bildiriler Kitabı* (219-235) içinde. Motif Yayınları.
- Çobanoğlu, S. (2023). *Halkbilimi ve metaverse yeni dünyaların beşiğinde*. Paradigma Akademi Yayınları.
- Çobanoğlu, S. (2024a). *Halkbilimsel metaetik kuram ile Aşık Veysel poetikasında Türk halk felsefesi ve varoluşçuluk*. Paradigma Yayınları.
- Çobanoğlu, S. (2024b). Ozanlık geleneğinin düşünsel boyutları bağlamında felsefe ve halk hayatı, halk felsefesi, halkbilimi ilişkisi. *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Türkologia Dergisi*, (119), 45-67.
- Çobanoğlu, S. (2024c). Kültürel ekolojik kuram ile yeni bir kavram olarak "ekolojik performans" bağlamında Bursa Mesken semti halk hayatında: lodos. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (48), s. 303-329.
- Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş*. (Arslan, L. Çev.). Kabalıcı Yayınları.
- Günay, Ü. (2003). Türk halk dindarlığının önemli çekim merkezleri olarak dinî ziyaret yerleri. *Erciyes Ü.S.B.E.D.* 15, 6.
- Jenkins, J. G. (1960). Field-Work and documentation in folk-life studies. *The Journal Of The Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*. 90(2), 259-271.
- Kalafat, Y. (2013). *Manevi mimarlar ve halk inanmaları*. Berikan Yayınları.
- Leuba, J. H. (1912). The varieties, classification, and origin of magic. *American Anthropologist*, New Series, 14(2), American Anthropological Association, 350-367.
- Melikoff, I. (2011). *Uyur idik uyardılar, Alevilik-Bektaşilik araştırmaları*. (Alptekin, T. Çev.). Demos Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2010). *Kültür tarihi kaynağı olarak menâkıbnâmeler*. TTK Yayınları.

Peate, I. C. (1959). The study of folklife. Gwerin, 2(3).

Tuncel, S. (1992). *Bursa'da evliya makamları*. [Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi].

Elektronik Kaynaklar

URL-1: https://www.youtube.com/watch?v=BfGEqYR4mi8&ab_channel (E. T.: 06.06.2019).

URL-2: https://www.youtube.com/watch?v=38pi5kW_bIU&ab (E.T.: 06.06.2019).

URL-3: <https://www.dailymotion.com/video/x3qfzzw.watch?> (E.T.: 06.06.2019).

URL-4: <https://www.youtube.com/watch?v=gj3ol6VTipk>. (E.T.: 16.07.2024).

CULTURAL THEMATIC TRAJECTORY IN FOLK LIFE IN THE EXAMPLE OF GÖBEK ATAN ETHEM DEDE WITH THE THEORY OF MASS CULTURE

(Extended Summary)

In this study, where we talk about the change in the perception of the saint cult and the cultural thematic course of the ritual dance performed in the maqam in the sample of Belly Atan Ethem Dede with the theory of mass culture, the difference in perception between the said years with the influence of the media is revealed through a comparison made based on the Belly Atan Ethem Dede interviews in 1992, 2019 and 2024. The effect of mass culture was tried to be determined. The purpose of our study; The aim is to emphasize the importance of studies to be carried out with the theory of mass culture and to present an exemplary study in this sense.

Interviews about Ethem Dede in 1992, 2019 and 2024 were compared. According to this; In the research we conducted in our undergraduate thesis titled Marriage Makamlari in Bursa, conducted in 1992 at Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature, Department of Turkish Folklore, we found that Belly Atan Ethem Dede was accepted to be a saint, and that it was generally accepted by women who wanted to have children or women who wanted to have children. It has been determined that it was visited by people who wanted to find their lost people and that a ritual dance performed with the act of belly dancing was performed at the time of the visit.

In the interviews conducted in 2019, it was determined that the influence of mass culture began to be seen with the information given at Ethem Dede's grave and the programs made in the media, and Ethem Dede was no longer a saint, but a healer who healed the umbilical hernia disease. In the interviews conducted in 2024, it was seen that individuals no longer even believed in the accuracy of the information they had known about Ethem Dede since their childhood, the ritual dance performed at the grave side was criticized, the warnings not to perform it were approved by individuals, and those who asked questions about the subject were directed to the media by individuals. The destructive effect of mass culture on the cultural thematic course of Belly Atan Ethem Dede has been determined. In order to end the impact of the Old and New Belly-Flapping Dede videos on the mass culture in the media, it is necessary for folklorists and theologians to produce interdisciplinary studies in the interpretation of folk beliefs, which act as a reinforcer in bringing the society together and are accepted as the mortar of social structures, and only with this new method of cultural structuring. It is envisaged that the negative effects of culture can be turned into positive ones.

Attention is drawn to the important role of folklore in this regard, and it is expressed with examples from studies conducted around the world that the cultural wealth should be structured in accordance with cultural ergonomics through socio-cultural codes and that it is possible to get away from the negative effects of mass culture by highlighting folk culture through interdisciplinarity and mutual acculturation method has been made. At this point, folklore under takes an important task. The aim of folklore should be to structure the cultural wealth through socio-cultural codes in accordance with cultural ergonomics, to reveal the cultural thematic course, to move away from the negative effects of mass culture by highlighting folk culture through interdisciplinarity and mutual acculturation, and to lay the foundations of the new ergonomic structure. In this sense, the way to create a new culture is; The verbal/non-verbal cultural heritage that the Turkish nation left to history; To present the written/material cultural and ritual/behavioral cultural accumulation by making use of social technologies and turning them into new design models.

Makale Bilgisi / Article Information**Atıf/Cite as**

Çobanoğlu, S. (2025). Yığın Kültürü Kuramı ile Göbek Atan Ethem Dede Örnekleminde Halk Hayatında Kültürel Tematik Seyir. *SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4, 30-52.
 Çobanoğlu, S. (2025). Cultural thematic trajectory in folk life in the example of Göbek Atan Ethem Dede with the theory of mass culture. *SUREK Journal of Alevism – Bektasism and Cultural Studies*, 4, 30-52.

Yazar / Author**Sacide ÇOBANOĞLU**

Dr., Bağımsız Araştırmacı

PhD, Independent Researcher

sacidecobanoglu01@gmail.com, 0000- 0002-5204-4270**Geliş Tarihi / Received**

20 Nisan / April 2025

Kabul Tarihi / Accepted

02 Haziran / June 2025

Yayın Tarihi / Published

30 Haziran / June 2025

Yayın Sezonu/PubDateSeason

Haziran / June

Sayı / Issue

4

Sayfa / Pages

30-52

Makale Türü / Article Types

Araştırma Makalesi / Research Article

Kapsam / Scope

Sosyal ve Beşerî Bilimler / Social and Humanitarian Sciences

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Ethical Statement

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem ve iThenticate programı tarafından incelenerek intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları / Contribution Rates of Authors to the Article

Makale tek yazarlıdır. / The article is single authored.

Çıkar Beyanı / Declaration of Interest

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. / There is no conflict of interest in the preparation of the article.

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & License

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copy right to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı / Published by

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Hacı Bektaş Veli Research and Application Institute.